

VII. ÉVFOLYAM.
1918

APRILIS.

MEGJELENIK
MINDEN-HÓ-
ELSEJÉN.

ADULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁRS-
SÁG IRODALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYOIRAT-
AZ ORSZÁG KULTURBIZOTTSÁGÁNAK ÖZTREMÚRÓDÉSÉDELSÉGEKÉRT

és DR. PATAI JÓZSEF

TARTALOM.

	Oldal		Oldal
Simonyi Zoltán: Diadalmas munka	123	Grósz Mór (Jeruzsálem): Niszim, ayemenita	142
Bolgár Mózes: Őrségen. (Vers) (Héberből fordította: Patai József . . . . .)	124	Kőrös Mihály: Elveszett világ. (Vers)	147
Hajdu Miklós: Hazafelé	124	Dr. Venetiáner Lajos: Rossheim. I József a szószóló	148
Dr. Blau Lajos: Miről beszéltek a Szentföldön a széderestén?	126	Dr. Bernhard Münz (Wien): Egy zsidó filozófus. Josef Popper-Lynkeus	150
Dalosok karát . . . (Vers) (Patai József fordítása)	130	Josafat völgyében. Patai József verse. Csillag Lipót zenéje. (Kotta)	151
Lakatos László: A kapitány	130	TOLLHEGYRŐL. (Secundus)	
Peterdi Andor: Lehunyom a szemem. (Vers)	132	Milliókat gyűjtöttek. — Bleyer egyetemi tanárnak. — Lesz-e zsidó Palesztina	152
Patai Edith: Budko Hagáda-illusztrációi	133	KRÓNKA ÉS SZEMLE.	
Aczel József: Hajnal előtt. (Vers)	134	A Magyar Zsidó Irodalmi Alap. — Lenkei Henrik. — A Remény ünnepi száma. — Rendben van-e minden?	153
Dr. Hevesi Simon: A Kohelet. IV.	134	KÖZGAZDASÁG. — HIRDETÉSEK	
Lóránt Mihály: Mi volí . . . ? (Vers)	137		
Salom Asch: Ráchel anyánk sírjánál. (Fordította: Lukács Zoltán)	137		
Szász Menyhért: Sziget. (Vers)	139		
Magyarországi héber költők. (Patai József előadása)	140		

ILLUSZTRÁCIÓK:

I. D. Woodrow: Dávid-tornya Jeruzsálemben. (Műmelléklet.)

Josef Budko (Berlin): Egy lap az új Hagádából	125
— — Illusztráció egy új Hagádához	126
— — Hagáda-illusztráció	127
— — Egy lap az új Hagádából	127
— — Egy lap az új Hagádából	128
— — Címlap egy új Hagádához	129
— — Iniciálé az új Hagádához	130
— — Iniciálek az új Hagádához	130
— — Pészach-este	131
— — Illusztrációk egy új Hagádához	131
— — A szent falnál	131
— — A messiás	131
— — Iniciálék az új Hagádához	131
— — Az új Hagádából	133
— — Záródísz az új Hagádához	134
— — A Hagádából	134
J. D. Woodrow: Jeruzsálemből Ráchel sírjához	137

Ráchel sírja	138
Ráchel sírjának bejárata	138
Egy 16. századbéli párisi Hagádából	139
Egy 16. századbéli párisi Hagáda illusztrációiból	141
Egy 16. századbéli párisi Hagáda illusztrációiból	141
A meroni, szentföldi talmudiskolából	142
Yemeni zsidók Jeruzsálemben	142
A jaffai héber gimnázium egy osztályában	143
A Lámel-iskola Jeruzsálemben	143
Az egyiptomi rabszolgaság	144
Bené-Berák bölcsei	144
Előkészületek Peszachra	145
Macoszsütes	145
Egy régi pozsonyi Hagádából	146
„Aki még nem tud kérdezni“	147
Rosner Károly: Tanulmány a bolygó zsidóhoz	148
Rosner Károly: Ősz	149
Josef Popper-Lynkeus	150

I. D. WOODROW : DER DAVIDSTURM IN JERUSALEM

I. D. WOODROW : DÁVID-TORNYA JERUZSÁLEMBEN

A „Mult és Jövő” 1918 áprilisi műmelléklete

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULTÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS
KRITIKAI FOLYÓIRAT. AZ ORSZÁGOS MAGYAR IZR.
KÖZMIVÉLŐDÉSI EGYESÜLET KULTÚRBIZOTTSÁGA
:: KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL ::

Megjelenik minden hó elsején. Szerkesztőség és kiadó-
hivatal: Budapest, VI. kerület, Podmaniczky-utca 6. szám.
Telefon: 146-92. Előfizetési ár egész évre: 30 korona.
Diszkiadásban 40 korona. Omiketagság 4 koronával több.

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF. * VIII. ÉVFOLYAM, 1918. ÁPRILIS.

SIMONYI ZOLTÁN: DIADALMAS MUNKA

elkesedéssel és örömmel köszöntöm azt a fényes és gyors sikert, melyet a Magyar Zsidó Irodalmi Alap eszméje megvalósulása útján elért. Ilyen győzelmes kezdet után bizton remélhetjük, hogy az Alap a megértő és vallásunk eszményeiért lelkesülő közönség áldozatkészségéből annyira meg fog szilárdulni, hogy majd nyugodtan építhetünk rajta.

Az Alap neve általánosságban tájékoztató az alapelvekre vonatkozóan is: magyar lesz, zsidó lesz és irodalmi lesz. Magyar irodalmunk anyagi, erkölcsi és szellemi megerősödését szolgáljuk, ha olyan ugart veszünk művelés alá a magyar irodalom széles mezején, amelyen munkálkodni kifejezetten a mi hivatásunk és amely földdarab parlagon maradna állandóan, ha elhanyagolnók a mi föladatainkat. A magyar nemzeti irodalomra is áldásosan fog hatni eme tevékenységünk a számtalan és sokszor alig elemezhető kölcsönhatás révén. Zsidó lesz az Alap a zsidó hagyományok szellemében, a zsidó vallás és művelődés otthont fog lelteni a rajta emelkedő épületben. Zsidó tudást, zsidó ismereteket fog terjeszteni, hisz „elvész az én népem, mert tudás nélkül való”. És irodalmi lesz, csakis föltétlen irodalmi becsű műveket fog kiadni.

Ilyennek látom az Alap terveit, szándékait általánosságban. És minthogy az Alap a jövő generációra fordítja a figyelmét, legyen szabad néhány külön részletet is megemlítenem, melyek az Alap nagy és kiterjedt programjából főképp a pedagógiai irány felé utalnak.

Patai József már „Rendben van-e minden?” című hatalmas szózatában szükségesnek mondja a zsidó nevelés pedagógiai elveinek megvitatását és tisztázását és nagyon helyesen a zsidó vallástanár munkáját zsidó könyvtárral akarja gyümölcsözőbbé tenni. A zsidó ifjúsági könyvek

közé olyanokat is föl kell vennünk, melyek alkalmasak arra, hogy a vallásoktatással kapcsolatban kötelező (irodalmi, házi) olvasmányul szolgáljanak. Egy-egy könyvet a nagy prófétákról, a talmud nagyjairól, a zsidó történelem jelentős alakjairól stb. stb. A népszerűen megírt könyvek persze a felnőttek között is a legszélesebb rétegekben fogják a zsidóság ismeretét és megbecsülését terjeszteni.

Az ifjúsági egyesületek működésének irányítására továbbá szavalókönyveket (ének és zenei függelékekkel) kell kiadni, melyek különféle ifjúsági ünnepségek változatos műsorának egybeállítását megkönnyítenék. A zsidó jellegű és egyéb iskolákban (önképzőkörökben, ifjúsági egyesületekben) pályadíjakat kell kitűzni zsidó történelmi, irodalmi és aktuális témákról.

Adjuk az ifjúság kezébe Szentírásunk stiliztikáját, poétikáját és retorikáját, hogy a Biblia költői szépségeit méltányolhassa és lelkivilágának állandó, eleven elemeivé váljanak. Adasunk ki képes zsidó történelmet és irodalomtörténetet is az ifjúság számára.

A családok számára a hitközségek területén zsidó családi könyvtárakat szervezzünk a könyvtárkezelés újabb elvei szerint. Alakítsunk ezenkívül a főváros kerületeiben és a vidéki városokban állandó irodalmi bizottságokat.

A nevelési ismeretek megdöbbentő fogyatékoságának láttára célszerű volna, hogy a hitközségek zsidó nevelési kézikönyvet, mint ajándékot adjanak a házasulók kezébe.

Mindezen művek kiadását támogatná és elősegítené az Alap.

Azt hiszem, az Alap zsidó nevelésügyi és ifjúsági munkái a hadiárvák nevelésének javára is hasznosíthatók és azok a művek, melyek a nőegyesületek háború utáni feladatait és modern társadalmi (szociális) alapokra való helyezésé-

nek módjait tárgyalnák, a nőegyesületek védetteinek (hadiözvegyek stb.) is javára válnának.

Az irodalmi, társadalmi életben a jelenségek között kölcsönhatás van. A háború alatt rosszabodott társadalmi állapotok javítása végett szükségesnek látom a valláserkölcsei irány erősítését. Ezért is, meg nemzeti és pedagógiai okokból lobogtassuk magasan a Magyar Zsidó Irodalmi Alap diadalmas zászlaját.

BOLGÁR MÓZES: ŐRSÉGEN

Héberből fordította és az I. M. I. T. február hó 28-iki estjén felolvasta: Patai József

Északi harctér, december

Kopár fák közt télben, sem alva, sem ébren,
Havas fagytól fázva, úttól elcsigázva,
Tizenketten álltunk őrségen egy éjjel.
Elül erdő mélyén, hegylánc meredélyén
Ágyú, szurony ezre felénk meredezve,
Ellenséges tábor hevert szanaszéjjel.

„Hej, lesbe, vitézek! Árnyak-e, lidércek
Ímbolyognak csendben fent a rengetegben?
Rajvonal kígyózik tán ott közelegve!”
A légben rakéta villan meg vakítva,
Mint csóvás nagy fákllya világít a fákra:
Néma a csatatér mozdulatlan csendje!

Mégis hallga, hallga! A száraz avarba
Csodás neszű léptek libbennek és lépnek...
Boszorkánytáncait tán Lilith járja itt?...
Kidülledő szemmel, égő gerjelemmel
Hasítám a homályt s ímé előttem állt
Egy pirosruhás nő, kelletve bájait.

„Hüvelybe a kardot! — zengő szava harsog —,
Harctér az én terem, nem bánt itt félelem,
Golyó át nem járhat mellem vértezetén!
Oh, serkenj fel, lantos, kit tétlenség mardos,
Oh, elbágyadt lélek, kit űznek rút rémek,
Már reám sem ismeresz? A Múzsza vagyok én!”

„Hajlékok romjain, hulláknak ormain,
Gőzök fertőjében, dalok felhőjében,
Lejtem vad táncaim őrjöngő ritmusát!
S elbódul mind tőle lantok pengetője
Győzelmi énekem zengik ők mind nekem,
S te a te hárfádat fűzfára aggatád?...”

Dühvel felzúdulva, vad haragba fúlva
Ajkam káromlásban tört ki katonásan,
„Itt pusztulsz el, céda, nem léssz többé útban!”
S ím' e pillanatban srappnell röppen, pattan,
Épp a fejem fölött, a tölgy ága között...
„Istenem! szörnyűség! — Őrségen aludtam!”

HAJDU MIKLÓS: HAZAFELE . . .

— Széderesti mese chadgadjó utánra a kisfiamnak —

aza! haza, széderestére! Siessünk,
hogy hazaérjünk még erev előtt
egy nappal!

Érdemes. Mert aki résztvesz a kovászos morzsák esti egybegyűjtésében, az utána finom, jó vacsorához jut. A purimi maradékot elköltötték még nagyszombat gódeolvasó délutánján, de a füstölthús, meg a pompás hajdúkáposzta az erev előtt való estére maradt. Az apám sütötte nyárson a füstölthúst, téli gondoskodásának magakezelte büszkeségét, — de itt a tavasz, itt a peszach, nincs tovább kegyelem a háztartás kovászos, nempeszachi falatjai számára. A morzsákat bebugyoláljuk egy fakanálba, eljön érte holnap a község követe, hogy aztán elégesse a sok-sok homecos maradékot, amit minden házban egy-egy fakanálban kap meg. Hozzá mindenütt két-három tojást . . .

Így volt ez régen, kisfiam, minálunk otthon. Otthon! De mi, amikor kilenc-tízéves korban gimnáziumba kerültünk, akkorra már az idegent jártuk. Ahogy aztán közeledett a tavasz, számoltuk a napokat, gyün, gyün már a peszach, és mi megyünk haza.

Haza, széderestére! Harminc évvel ezelőtt Bonyhádtól Dombóvárig nagy-nagy messzeség volt. Két-három órás vonatolás, de előbb Bonyhádtól Hidasig, az állomásig fiakkeren kellett menni. Körülményes és drága utazás kettőnknek: nekem, meg a Viktor bátyámnak. A fiakker maga is elkér kettőnkért hetven krajcárt, vagy legjobb esetben, ha megszán bennünket, elvisz hatvanért. No már most, a vasut Hidas-Bonyhádtól haza, persze harmadik osztályon, hatvan krajcár mindegyikünknek. Ez így nagy pénz. Igaz, bizonyítványt is viszünk haza, mégis sok pénz.

Szerencsére Baross Gábor zónatarifás újítása első idejében a szomszédos forgalomnak kedvezett. Közlekedési politikához nem konyítottunk, de azt kiesztük, hogy a bonyhádi állomás első kis megállójáig kell csak eljutni, Nagymányokig, és onnét már tizenöt krajcár Dombóvár.

Bölcs, praktikus megoldás. A mi csomagunk egy kis batyú, benne egy kis fehérnemű, meg egy skatulya, ezt elvihetjük könnyedén.

Hát mentünk, bandukoltunk Mányok felé. Tavaszi reggelen, friss, virágos úton. Elégedetten, egy kis elemózsiával a zsebünkben, amivel a mi jó kosztosnénink látott el bennünket.

A fejünkön új kalap. A régi ott volt a skatulyában, az új kalapon finom, módos, városi, fekete szalag. Az édesanyánkat gyászoltuk. A régi kalapra otthon még olyan falusias flórt varrtak. (Amikor a jesiván mondtunk kádist, le is vétették velünk a bóherek a flórt, azt mondták, ez „hükeszegaj”, magyarázták, hogy a zsidó

Josef Budko (Berlin): Egy lap az új Hagádából. Jobbra oldalt szédereste. „Ho láchmo anjo”, „Ez az inség kenyere” — mutatja a pászkával a széderadó. Lent egy vándor jön az úton. Balra nyitott ajtónál hirdetik „Aki szükölködik, jöjjön és egyék.” Alatta: „Jövöre Izrael földjén”, szántóvető a szent földön. Josef Budko (Berlin): Ho lachmo

megettépp szívében gyászol, nem szalagokkal...) Azt hittem, itt a mányoki úton az öreg fák is az én új, zöld kalapomat nézik, meg rajta a fekete szalagot. Finom, úri portéka: háromötvenért adták. Milyen jól pászol majd az új ruhához. Mert otthon új ruhát is kapunk.

A bátyám esze bizonyára nem járt ilyen bolondságokon. Ő már tudós, okos és nevezetes diák volt. Negyedista, a bonyhádi gimnáziumban! ez volt akkor ott a legfelsőbb osztály, és a kevés zsidó diák között a bátyám az első, a tisztajeles. Ezenfelül gemóret is tanult, azt mondták, rabbi lesz belőle. Az apám is úgy akarta...

... Porzik az út, a fordulónál egy parasztkocsi kocog. Hidasi sváb pipázik elől nyugalommal.

Hátul, a saroglyán három legényke gunnyaszt. Szent harmónia! három tincses hallgatója a bonyhádi talmudiskolának. Megáll a kocsi és a három apostolok leszállnak. Leszúrja mind-egyik a maga két-két négykrajcárosát, a borralót, és gyűnnek felénk.

A három apostolt jól ismerjük. Kettő a jesiva fiatalsága közül való, a vezérük idősebb és híresség. Azt mondják, módos fiú, az apja gazdag ember, bortermelő Hegyalján, De mivel ő is a nyomorúság iskoláját járta, hát a fiúnak is meg kell tapasztalnia, hogyan nevelődik az írás népének fiatalsága. A tapasztalás ugyan kissé elméleti. Mert míg a többiek a jesiván igen-igen szükös kenyéren élnek, ő semminek

sem érzi hiányát. Rendes lakása van, reggelit, ebédet, vacsorát egy helyen eszik, és a ruháján, meg a finom okuláján is látszik, hogy elegendő pénzt kap hazulról. Tíz forintot egy hónapra! Talán tizenkettőt is...

Ő az uraság a bócherok között. Ehhez képest kapta is a tisztséget, hogy a két fiatalt — mint a jesiva pénzügyminisztere, vagy kincstárosa — vándorútján kísérje.

A három legény a talmudiskola kis menzájának, a mezajnesz-chevrának delegátsága. Minden esztendőben bejárják a túladunai községeket és begyűjtik a menza számára való egy-két forintos hozzájárulásokat.

— No, — szólít meg bennünket a vezér — gyalog? gyalog?

És mindjárt hozzáteszi (el nem mulasztaná, hogy a maga latin nyelvbeli jártasságát nekünk, diákoknak, meg ne mutassa):

— Per pedes apostolorum...? Csak nem akartok, gyerekek, Dombóvárig gyalogolni?

Úgy lesajnálja a gyaloglást, mintha bizony ők szalonkocsin tették volna meg körútjukat.

Megkérdezzük, merre jártak és kiderül, hogy a nagyszombatot éppen nálunk töltötték. Az apám vendégei voltak, minden esztendőben meg szokták látogatni. Neki is, nekik is, nagy öröm ez a vizit.

— Ezek, ezek a tóra őrizői! — szokta mondani az apám, ha jól levizsgáztak előtte. El is látta őket minden jó falattal.

Josef Budko (Berlin): Illusztráció egy új Hagadához. „Mert minden nemzedékben támadnak ellenünk, hogy elpu zítsanak minket”
Josef Budko (Berlin): Illustration zur Hagada

Átadták a hazuról való üdvözetet. Viszonyásul kaptak mindjárt tőlünk az elemózsiánkból. Testvériesen megosztottuk a kenyérünket, meg a csemegénket. Mi volt a csemege? Aszalt körte, meg néhány fonnyadt alma.

A finom uzsona után az apostolok vezére megmutatta, merre vezet rövidebb út a szántón, a mányoki bakterházig. Elváltunk.

De nem azért tanult gemóre után esténként latinul, hogy búcsúzóul el ne süsse számunkra a maga vergiliuszi mondatát:

— Macte animo, generose puer, sic itur ad astra! (Bátor lélekkel, nemes ifjú, így jutni a csillagokig!)

Igaza van. A csillagos mennyország se lehet szebb, mint a pöttyöm kis diáknak az otthon... Az ünnepre való készülődés, a nagytakarítás, a laskasütés. Holnapra lehozzák a padlásról a husvéti edényeket, a laskáskává óriás ibrikjeit. És előkerül pecsétes üvegjeiben az ünnepi bor.

Elmélázva ekképpen, lám, lám, alig egy kis másfélórás gyaloglás és helyben vagyunk! Mányokon! Kicsit elfáradtunk, de se baj. Pihenünk a vonaton és délután kettőre otthon vagyunk...

Így utaztunk harminc évvel ezelőtt gyalogosan, vonatosan haza az ünnepre.

A széder, kisfiam, az ezeregy mese éjszakája... Sok, sok ragyogó, drága mese bús és szép estéje. És nékem (az apámra, az anyámra, szeretteimre, a mi népes, nagy széderasztalunkra, gerendás szobánkra gondolok) sok, sok édes, illatos emlék tavaszi muzsikája. Hát innét van, kisfiam, hogy elmondjuk: aki éhezik, jöjjön be hozzánk és egyék, aki szűkölködik, térjen be hozzánk és telepedjék le a mi asztalunkhoz... szépen elmondjuk a hagadai vendéginvitálást — és én olyan szívesen, olyan igazából sírnék ehhez egy strófát... Könnyekkel telik meg a szemem és a könnyek fátyolos délibábján át a messzeségben látok két kis zsidó diákot, aki ballag hazafelé. Haza! haza, széderre...'

DR. BLAU LAJÓS: MIRŐL BESZÉLTEK A SZENTFÖLDÖN A SZÉDERESTÉN?

mint az istentisztelet általában, úgy a pészach-ünnep első estéjének szertartása is az áldozati kultusból fejlődött ki. Míg a szentély fennállott, az egész zsidó nép Jeruzsálembe vándorolt, hogy mindenki a szentély területében vágja le a husvéti bárányt. Oly mélyen gyökerezett ez a szokás a zsidó nép lelkében, hogy kedvezőtlen politikai viszonyok között sokan az Egyiptomban levő Óniástemplomhoz zarándokoltak, hogy a husvéti áldozat kötelességének eleget tehessenek, habár ezt a szentélyt illegitimnek tekintették. Mikor 70-ben Titus Jeruzsálemet ostromolta, abban egymillió zsidó tartózkodott, ott rekedtek a husvéti zarándokok. Az igazi népáldozat a husvéti bárány volt, igazi népszokássá lett, a mely a templom lerombolásával sem tűnt el egyszerre. Nemcsak Jeruzsálemben, hanem Rómában is vágta husvéti bárányt, ami ellen a szentföldi írástudók erélyesen állást foglaltak. A husvéti bárányt már a mózesi törvény előírása szerint társaságban költötték el, társas ünnep volt, a jó szomszédok, barátok, rokonok, családok ünnepe, ugyanezért mélyen vésődött be a lelkekbe. Nemzeti ünnep volt, a zsidó nép szabadságának az ünnepe, a nemzeti önállóság korában husvétkor együtt látta magát az egész zsidó nép. A szokás, az érzés, a hangulat nem tűnt el a nemzeti szentéllyel, amely az áldozati kultuszt lehetlenné tette, hanem más megfelelő formát talált a megnyilatkozásra. Finomabbá, bensőbbé, szellemibbé vált, mint a szellemi, lelki istentisztelet, amely a véres áldozat helyébe lépett. Az áldozat szó, amely az összes kultúrnyelvekben oly sokféle vonatkozásban használatos és a zsidó áldozati kultusz egyetlen megörökítője, szintén nemesebb értelemmel bír, mint eredeti jelentésében. Mai napig „hoznak áldozatot” családért, hazáért, az emberiségért, rendesen kisebb dolgokért is, a jeruzsálemi áldozati kultusz ebben a formában mai napig él, belőle ered a szó és a gondolat egyaránt, még pedig az összes kultúrnépeknél. A zsidó konzervatizmus az egész vonalon a forma, a keret megtartásában mutatkozik, melyet az idők és körülmények követelte más tartalommal tölt ki: új bor régi tömlőben. A község áldozata helyébe a község imája, a családi husvétáldozat helyébe a családi meghitt együttlét, a szédereste lépett. Elpusztult az áldozat anyagi része, de megmaradt szellemi tartalma, eszmékké és érzésekké finomult.

Nem is kellett sok idő az átalakuláshoz, már a templom elpusztulása után virágzó első nemzedék ünnepelte nemzeti ünnepként a pészach

beköszöntő estéjét. A Hagadában ugyanis azt olvassuk, hogy Rabbi Eliezer, Rabbi Józsuá, Rabbi Eleázár ben Azarja, Rabbi Akiba és Rabbi Tarfon Bené Berak városában a lakománál ültek és egész éjszaka beszéltek az egyiptomi kivonulásról, míg tanítványaik jöttek és jelentették, hogy elérkezett a reggeli Sema (Jiszráel) olvasásának időpontja. Mind az öt híres tudós még látta a szentélyt pompájában, a második mint levita énekese is volt. Miről beszéltek egész éjszaka? Talán Mózes második könyvének első 15 fejezetét, az egyiptomi kivonulás elbeszélését mondták el egymásnak, melyet akkor minden zsidó gyerek szóról szóra betéve tudott? És ha igen, ez egész éjszaka tartott? A szent szöveg magyarázata sem adott volna elég anyagot az egész éjszakára, amire azonban azért sem lehet gondolni, mert világosan az van mondva, hogy „beszélgettek az egyiptomi kivonulásról”, nem pedig az, hogy Mózes könyvének ezt a szakaszát „magyarázták”. Az egyiptomi elnyomás, amely már akkor is kereken 1500 évvel volt mögöttük, nem is fájt nekik, akárcsak a 400 éves mohácsi vész nekünk és nem volt róla mit beszélni. Friss seb volt azonban a római elnyomás, amely 150 év óta nehezedett az országra és népére, amely a szentélyt elhamvasztotta és az országot a császár magánbirtokává süllyesztette. Az idegen zsarnok a nemzetet szolgaságba süllyesztette, népét adóinak sokaságával, hivatalnokai kaptárságával koldusbotra juttatta, a földet a munka- és gazdasági erők egyre erősödő megbénításával mindinkább pusztává tette. Mindenki

Josef Budko (Berlin): Egy lap az új Hagadából. „Bené Berak bölcsei beszélgettek az egyiptomi kivonulásról egész éjjel, míg jöttek a tanítványaik és szó tak: mestereink itt a reggeli Semá ideje”
Josef Budko (Berlin): Die Weisen von Bené Berak

tudott erőszakról, jogtalanságról, vérontásról és egyebekről beszélni. Jeruzsálemet Róma 70-ben leigázta, de a zsidó nép még nem adta meg magát. Több mint egy félszázadig lázongott, a felkelés, amely 132-ben kitört, velejében évtizedek óta létezett. A római világbirodalmat megrendítő nagy szabadságharcnak szervezője és szellemi vezére valójában Rabbi Akiba volt, aki lázító beszédeivel beutazta a Kelet zsidó lakta országait. Bené Berak volt a lakóhelye és nála gyűltek össze a zsidó nép vezeterei, az előkelő Eliezer, a patriarcha sógora, a nagy gazdag Eleázár, Ezra ivadéka, Józsuá a bölcs, ki később a népet a Hadrián császár elleni felkeléstől visszatartani igyekezett és Hadrián császárral mint a zsidó nép képviselője Egyiptomban beszélt, végül Tarfon, a szintén előkelő és gazdag konzervatív úr. A nép vezeterei voltak együtt és volt mit beszélni az „egyiptomi” kivonulásról, melynek most „római” volt a neve. Ebbe a nemzeti létkérdésbe mélyedtek el úgy, hogy észre se vették, hogy reggel lett. Fáraó náluk a római császár, mint Bálak is.

A korviszonyokból érthető a talmudisták írásmagyarázataik egyébképpen is, ezek a „rajongók” és „kazuisták” mindig aktuálisak voltak, a talmudisták nem voltak „talmudisták”. Az élet emberei valamennyien, népvezérek, de különösen a 70—132 közt élt tannák, a zsidó nemzet utolsó nagy fiai, kiket Róma agyon-

Josef Budko (Berlin): Hagáda-illusztráció. Mózes megtalál sa
Josef Budko (Berlin): Aus der Hagada

ütött. Nem akarván most messzire menni, megmaradok a Hagádánál, melynek egy részlete még szembeötlően mutatja, hogy a palesztinai zsidók egyiptomiakról beszéltek és rómaiakra gondoltak. Az egyiptomi tíz csapás felsorolása után a Hagáda idéz még három nézetet, melyek szerint Egyiptomot több csapás érte, mint tíz. A galiléai Joszé azt mondja: Ha Isten egy ujjával tíz csapást mért rájuk, egész kezével ötvenet mért rájuk. „Ebből következik, hogy az egyip-

tomiak Egyiptomban tíz csapást szenvedtek, a tengernél pedig ötvenet.” Eliezer szerint minden egyes csapás négy csapásból állt. „Ebből következik, hogy az egyiptomiak Egyiptomban negyven csapást szenvedtek, a tengernél pedig kétszázat.” Akiba ezt is keveseli. Minden csapás öt csapásból állott.

„Ebből következik, hogy az egyiptomiak Egyiptomban ötven csapást szenvedtek, a tengernél pedig kétszázötvenet.” Máshol azt mondják az

Josef Budko (Berlin): Egy lap az új Hagádából. Az egyiptomi tíz csapás ábrázolásával. Vér, békák, rovarok, vadállatok, pestis, kiütés, jégeső, sáska, sötétség, az elsőszülöttek halála. (Rézkarca) Josef Budko (Berlin): Die zehn Plagen

írástudók, hogy az Isten sirt az egyiptomiak pusztulásán, ők is emberek, Isten sajnálja teremtményeit. A kéjlgés az egyiptomiak szenvedéseinek kifetésében csak úgy érthető, ha a rómaiakra gondoltak. Ennyi bűnre tíz „makke“ nem elég, 50, 200, 250 kell. Eliezer és Akiba, kik Bené Berakban együtt ültek husvét este, felfelé viszik a büntetéseket, ennyi kell a vérszopó Rómának. Isten mellett saját maguk által foganatosítandó visszatorlásra is gondoltak, amint a következő események, melyeknek központ-

jában Akiba állt, mutatják. Erről forró hazafiui lélekkel elbeszélgethettek egész éjszaka és anyyira belemelegedtek, hogy észre se vették, hogy kihajnalodott. A zsargon a legnagyobb tudós, még mai napig „egyiptomi kivonulás“-sal jelöli a bajok elbeszélését. Biztosra vehetjük ezek után, hogy a szabadság ünnepének estéjén a zsidók az ókorban a kor- és helyviszonyokhoz képest saját külön egyiptomi kivonulásukról beszélgettek, amit a Hagáda, mint közérdeket, joggal nyilvánít „dicséretes“-nek.

Josef Budko (Berlin) : Címlap egy új Hagadához. (Rézkarc)
Josef Budko (Berlin) : Titelblatt zu einer neuen Hagada

Josef Budko (Berlin) : Initialen zur Hagada

Josef Budko (Berlin) : Iniciálék az új Hagadához

DALOSOK KARAT . . .

— Adler József hátrahagyott héber kézírataiból' —

*Dalosok karát, ezer ezreit
Nem fülemmel, lelkeimmel hallom én,
Daluk minden szívet tüsszel hevít
És zsong és zúg a lelkek tengerén.*

*Hallgatnak némán, csendben, nesztelen
S daluk a Mindenséget tölti meg,
Szívedbe csoda száll és rejtelem,
Dalol a néma világrengeteg . . .*

*Istent zengik, a nagy csodatevőt,
Ót zengi millió földi s égi lant,
Hódolva hódol Fensége előtt,
Ujjongva zendül fönt és alant.*

*És száll az ének a Mindenség fölött
S a csodás hangok egybe ömlenek
S a dal oly édes s mindent egybeköt
S beléolvadnak nagyok, kicsinyek . . .*

Patai József fordítása.

¹ Adler József életéről és műveiről l. a „Magyarországi héber költők” című cikket. Ez a vers „Simus leson ivri” című szimbolikus művéből való, melyben a héber grammatikai szabályokhoz poétikus érzéseket és filozófiai gondolatokat kapcsol. Ez az önmagában oly szép vers pl. a neginothoz, a héber textus fölött levő hagyományos jelekhez kapcsolódik, amelyek a szavak összefüggését és a szöveg tradicionális dallamát jelzik. (P. J.)

Josef Budko (Berlin) : Iniciálék a Hagadához
Josef Budko (Berlin) : Zur Hagada

LAKATOS LÁSZLÓ: A KAPITÁNY

ég 1914 őszén történt.

Az első este, hogy megérkeztek és a kis gácsországi városkát birtokukba vették, a kozákokat a parasztok házaiban szállásolták el. Két hadnagynak a jegyzőnél, ki lengyel ember volt, utaltak lakást, alacsony házacskában, melynek ablakai a kertbe fordultak be. A század főhadnagya már útközben elesett — Ravaruszkánál, ha az orosz katonák meséinek egyáltalán hinni lehet —, a kapitányuk a zsidó doktor lakásába költözött. Ez szép emeletes ház volt, ahol Bécsből származott bútorok álltak a szobában, finom arcképek laktak a falakon és a szalón félhomályos ölében egy néma zongora pihent.

A kapitányt Mihálynak hívták, Mihájlovics Mihálynak, a hadiiskolát végezte Pétervárott és ha nem üt ki a nagy háború, akkor az őszi avancementkor talán besorozzák a bescholmi gárdisták közé. Két szobát foglalt le magának a kozáktiszt, korrektül bemutatkozott a ház úrnőjének, aki Bécsből való volt, törekeny testű, madárkatipegésű gyermek, arca, mint egy elvérzett szív. Tizenkilenc esztendősen ment férjhez egy fiatal bécsi orvoshoz, akit a császári kormány később az északi tartományba küldött, ahol — ezt a lemergi helytartóság mutatta ki — ötszáz beteg gyermekre esett egy orvos. Az asszony — Julia — e rút vidéken is híven kitartott ura mellett és míg az a lengyel parasztok beteg gyermekeit gyógyította, neki ritkán, de annál élesebb kinnal fájt, hogy neki magának nincs gyermeke. Istenem, ha még olyan pici is volna, ha egy kicsit ótvaros is volna, az apja majd meggyógyítaná. Fehér pólyában feküdne és apró kezét kék szalaggal megkötnék, nehogy ótvaros kis fejét vakarja.

A kapitány legényét átküldte az orvoshoz. Dr. Levinszki Sándor, ez volt neve, átment a ház tulsó felébe, hol most a kapitány szállásolt és mielőtt belépett volna a tulajdon háza szobájának ajtaján kopogtatott. (Ez már a háborút jelentette.) Levinszki — kopasz negyvenes, állán kis fekete szakáll — szó nélkül közelített. Arca napok izgalmaiktól kimerülten petyhüdt volt és

Josef Budko (Berlin) : Pészach este

Josef Budko (Berlin) : Illusztrációk egy új Hagadához
Chad-gadja („Egy gödölyét vett apém”) iniciáléja
Josef Budko (Berlin) : Initialen zu Hagada

Josef Budko (Berlin) : A szent falnál

mozdulatlan, semmit nem árult el abból, ami belül van, de amit ebben a helyzetben amúgy is mindenki tudhatott. Nem titkot titkolt a fáradt ember (napi tizennégy órai munka, az embert gyakran álmából is felverik és a jövedelemből — olyan rengetlenül jön be — alig lehet a házépítési kölcsönt amortizálni) és ajka, nyelve néma, de az agyában sok ezer szó kavargott, földrajzi nevek, amelyeket most kellett kínban megtanulni... a hadijog... Bécs... Ferenc József császár... kozákcsizmák... gázkötés a sebekre... némely receptszó... Margangrod-ban egy öreg parasztnő haldoklik... a posta már nem hozza a Neue Freie Presset.

Mihály az orvost megkérte, hogy kötözze be a beteg kozákok sebeit.

— Előre is engedelmet kérek azért, hogyha éjszakáját elvenné a sok muszka. De uram, az ön honfitársai annyi golyót küldtek felénk. Különbén is azt hiszem, ebben a helyzetben egyikünk sem tehet semmiről sem. Az orvos úr sem, én sem.

Valamit most az orvosnak is kellett mondani.

— Érezze magát a kapitány úr kényelmesen csekély házamban. A cseléd majd áthúzza az ágyat, vacsorát hoz be Önnek és... a kapitány úr legénye is megvacsorálhat a konyhán.

A doktor még valamit akart mondani, ezt:

— Az én helyemben Ön sem volna nagyobb hős, kisebb sem, kapitány úr, mint én vagyok most.

De ezt már nem mondta az orvos, csak gondolta.

Átment a szobájába, fogta a műszereit és nagy, fekete bőrtáskával elindult a város másik végébe. Feleségét homlokon csókolta:

— Fiam, jó éjszakát. Reggelig aligha térhetek haza. Az utcán már nem lövöldöznek — mondta neki és még kezét is csókolta búcsúzáskor.

Még valamit akart neki mondani, ilyesfélét talán, hogy: vigyázz magadra, fiam, — de nem szólt sem-

mit. A szakállát simogatta meg kétszer, egyszer jobbról, egyszer balról, azután elindult. A kapitány fürdőt kért a ház cselédjétől és szobában egyedül fogyasztotta el vacsoráját, meleg húst, tésztát, gyümölcsöt, magyar bort és jarzsebinhát, amit Julia küldött neki. A kapitány olvasnivalót is kért és az orvosné francia regényt küldött a kozáknak, aki hosszú szőke fiú volt és mielőtt harcba indult, anyjától csodatevő medaillont kapott, hogy azt a nyakában hordja.

Ejszaka a tiszt nem a francia regényt olvasta, nem is aludt. Egész éjszaka Julia szobája előtt járt fel-alá. Nagy, türelmetlen lépésekkel kezdte, halkabban folyta ta, azután megint erős, hangos, kopogós, asszonyra éhes, kérős járással. Kétszer az ajtókilincsen volt már a keze, de a forró, reszketős kéz mindannyiszor lehullt a hideg sárgaréztől. Julia egész éjszaka az ajtó másik felénél állt, kezében töltött revolver. De arra nem került sor, hogy a szerszámot elpukkantsa. Reggel öt órára a kozák megszűnt fel-alá járni, elálmosodott nyilván, fáradt lett és becsületes és amikor szép, fájdalmas fejét a bécsi vánkos fehér battisztjába fektette, majdnem úgy sóhajtott, mint egy makacs gyermek, aki büntetésből nem kapott vacsorát. Hiszen, ha az ember akarta, úgy is lehetett gondolni, hogy Mihajlovics Mihály este tíztől reggel

ötig őrt állt a szép asszony ajtaja előtt és valóban egész idő alatt egy kék őszirózsa volt az egyik gomblyukában, a nagy soros császári sárgarézgomb alatt... Később reggel a doktor is hazatért, szeme vörös volt az éjszakai munkától, lefekvés előtt pálinkát kért az asszonytól és sok mindent nem kérdezett tőle, amit szeretett volna. Az orvos ezen a reggelen egy szót sem szólt nejéhez.

Azután minden este együtt kártyáztak. Mihály mindig tisztába öltözött az esti kártyapartikhoz és két osztás közben megkérdezte Juliát, hogy mik a kedvenc virágai, ismeri-e Muszgoszlei ze-

Budko : A messiás. Hagáda-illusztráció

néjét, szépek-e a bécsi színházak és hogy úgy-e nem ő reá haragszik személyesen azért, mert a pétervári császár parancsára őt a szép lakásában és a régi életében kénytelen megzavarni. Néha általános frázisokat mondott a háborúról, olyanokat, hogy az országok ellenségeskedése nem okvetlenül jelenti az egyes emberek gyűlölködését is.

— Mondhatnám, hogy a háború az első nagy ütközetek után közelebb hozza az embereket egymáshoz — szólt egyszer Konstantin,

Majd hozzátette:

— A mi nagy írónk, Dosztojevszky, úgy véli, madame, hogy az ember nem azért megy háborúba, hogy mást öljön, hanem, hogy saját életét feláldozza.

A doktor kezdte dicsérni az orosz tiszték jómodorát és az első hét szombatján már meghívta a kozákat, vacsorálna náluk, az ő szobájukban és étkezés után megkérte a feleségét, játszék valamit a zongorán, a Bécsből való Bösendorferen. Julia Chopinből játszott és Mihájlovics Mihály fordította a kotta lapjait.

*

Mihájlovics Mihály nem kérdezte meg Juliától, mégis mindent tudott. Nem szereti az urát. A kénytelenség tartja mellette, a kötelesség és mégis, sohasem... Az asszony halovány arcából olvasta ezt, távolbanező szeméből, hangjának rideg, zárt zenéjéből és homlokának tiszta fehér bomlatából. Soha egy ujjal nem merte volna a kozák az asszony tisztaságát megzavarni. A doktor elfogadhatónak találta a kapitányt és csodálkozott azon, miért olyan szomorú ebben a kis városban, amely a háborús őszben is olyan kedves volt, mint egy szanatórium kertje. Dr. Levinszkinék fiatalkori, ah sosem teljesülő vágya volt, hogy saját szanatóriummal bírjon a stájer hegyek lankái közt.

*

Ez a harmadik szombaton volt. A kozák hajnalig kártyázott az orvossal. Julia éjfélén túl egy órahosszat ült mellettük, aztán otthagya a férfiakat. Aludni tért. Reggel hat órára a kozák minden pénzét elvesztette, az orosz is, az osztrákot is, mi nála volt. Levinszki udvariasan revanst ajánlott neki. A kozák megköszönte.

— Majd holnap este, ha megengedi, doktor úr...

Kezet fogtak, elbúcsúztak. A doktor a hálószobába ment. A katona lesétált a kertbe, amely előtt feketébe öltözött rutén parasztlányok most mentek hajnali misére.

— A hadnagyoktól kérek majd kölcsön zsoldfizetésig — gondolta a kapitány és szíve boldog ámulással érezte, hogy a késő szeptemberben is milyen édes még a bokori rózsák illata. Olyan rózsaszínű e virág, mint Julia körme és Mihály szemével most a fehér függönyt kereste, ami az orvosék hálószobájának ablakán... Azután hirtelen valami hang. Madár csipogás ez vagy

megvert szerelem panasza?... A kertkapuban egy kis gyermek feküdt, tarka pólyában, arca az éhségtől és a hidegtől halványkék, mint némely vadvirágok színe.

A kapitány lehajolt, fölemelte, ölbe vette a gyermeket.

— Kítették — gondolta. — Szégyenbe jutott anyja elhagyta.

Lassú, dajkáló léptekkel vitte fel szobájába az éhes gyermeket, amely a kapitány meleg karjában elaludt.

— Julia — jutott eszébe — a szakállas doktor. Nekik nincs gyermekük... Hála Istennek... Oh ha egyszer nekem... Egyszer, ha én... Majd a hadnagyoktól kérek... zsoldfizetéskor visszaadom nekik... Ezek a zsidóasszonyok, mintha a házasságban is szemérmes lányok maradtak volna... furcsa...

Lefutott a kertbe és hamar visszatért. Virágot hozott magával onnan, sok-sok bokori rózsát, csiklandós édes illatút (— mint Julia körme, olyan színűek voltak — mondtuk már? —) három halálba hervadozót is. És a gyermek friss vászonszagú pólyáját behintette virágokkal, a talált gyerek feje köré is rózsát ültetett. Olyan volt, mintha... Furcsa volt. De szép.

A nyitott ablakon felfütyentett egy kozákot:

— Itt átmegy... ezen a hosszú előszobán... azután kopogsz az ajtón... az asszonynak adod a gyermeket és megmondod, hogy én küldtem, én, Mihájlovics Mihály kapitány... Érted?... Szépen tiszteltetem. Azt is megmondod neki.

A parancsot pontosan megismételte a kozák. Nagy, rikácsoló csizmájában már el is indult... A kapitány — Mihájlovics Mihály, a hadiiskolátjárta Pétervárott és nyakában lógott egy csodatevő amulett, amit édesanyjától kapott, amikor elindult a háborúba — az ajtót nem zárta meg kulcsra. A pamlagra feküdt, a kényes, himzett bécsi jószágra (nászajándékba kapta Julia tizenegy év előtt), a három hervadó rózsát (ezt magának tartotta meg) a mellére és mire anyához ért a gyermek, átlőtt szívvel már sárga halott kapitány volt képzelte apja, Mihájlovics Mihály, harminc éves, még félóra előtt szerelmes.

PETERDI ANDOR: LEHUNYOM A SZEMEM...

Lehunyam a szemem és a képzelet,
Messze röpit: csalja a kelet.
S ott járok, ahol — mese már talán —
Elt és elporladt az ősapám.

Zöldül-e fű a porai felett,
Vagy széjjelszórták száguldó szelek,
És porszemenként az egész világ
Birja a zsidók első ősfiait?

Tengeren innen és tengeren túl,
Hol a nap fölkel és hol alkonyúl
Mindenütt örök nyomokat hagyott —
Én is egy parányi porszeme vagyok.

Josef Budko (Berlin): Iniciálék az új Hagádához. Oldalt a „négy fiú” héber kezdőbetűje, ל (chochom) a bölcs, ר (roso) a gonosz, ת (tam) az együgyű, ו (veseinódéa liseol) és aki kérdezni sem tud. A ו a „cé-ulemád” kezdetű szöveghez. „Lábán ki akart irtani mindent”, a felső ו-ban az isteni kard.
Josef Budko (Berlin): Initialen zur Hagada

PATAI EDITH: BUDKO HAGÁDA-ILLUSZTRÁCIÓI

Finom, artisztikus és újszerű lapok, de a hangulat, amely belőlük árad, ismerős. Eddig átlapoztuk a Hagáda illusztrációit, hogy primitív merevségük ne állja útját a fantáziánknak, amely ezen a két meleg estén messze Egyiptom földjére akart szállani, de ha a Josef Budko művészi akarása eléri célját, akkor a széderesti gyertyák finom, kifejező rajzokat fognak megvilágítani, amelyeken majd hosszan elmerengünk az ünnep hangulatában.

Josef Budko értékes munkát végzett ezekkel a rajzokkal, amelyek először a berlini Secessió tavaszi kiállításán kerültek a nyilvánosság elé. És már ma is, mikor grafikai lapjai még külön-külön hatnak ránk változatoságukban és művészi sokszínűségükben, érezzük, hogy ennek a művészetnek igazi helye a könyv. Nem különálló képek ezek, hanem a modern könyvdiszítóművészet szabályainak tökéletesen megfelelő szövegillusztrációk, amelyek mint halk harmóniákkal teli kísérő zene simulnak a könyv szelleméhez és magasztos hangulatához. A művész a Hagáda elbeszéléseinek, imáinak, dicsérő zoltárainak, tanulságos elmélkedéseinek meg-

felelően a grafikai kifejezés sokszínű formáit változtatja. A szépen, tisztán megrajzolt betűk, a finom, apró rézkarcok, a gyönyörű iniciálék művészi összességükben tiszta, halk hatásokat váltanak ki belőlünk.

A régi hagádák, amelyeket megszoktunk és szerettünk az ünnep meleg hangulatában, hová tűnnek majd a Budko hagádája mellett? Ha majd a bené beraki bölcseket nézzük, akik az amsterdami hagádák nyomán egészen az „utolsó vacsora” szellemében 13-an ülnek mereven a hosszú asztal mellett és utána Budko rajzát, ahol a derengő hajnal és a haldokló lámpavilág ölelkező fényében fehéren, szinte sugárzóan ülnek a bölcsek meglepedkezve a reggeli imáról. Vagy a régi hagádák lépcsőzetes ábrázolását, amelyen a bölcs a legnagyobb, az együgyű a legkisebbnek van rajzolva és mellette Budko szellemes iniciáléit a négy emberfajta szimbolizáló alakokkal.

Az iniciálék különben is különös figyelmet érdemelnek. Egyszerű, tiszta vonalban emelkednek ki gazdag díszítésű háttérből, szinte bizonyítékául annak, hogy alig van írás, melynek betűi ilyen alkalmasak vol-

Josef Budko (Berlin): Az új Hagádából. „Lél-Schimurim”. A virrasztás ejszakája. A csillagok közt a tízparancsolat első igéje: „Én vagyok az örökkévaló, aki kivezettelek”
Josef Budko (Berlin): Lél-Schimurim

Josef Budko (Berlin): Záródisz az új Hagadához. „Lesono haboo Bijerusolájim” (Jövőre Jeruzsálemben)
Josef Budko (Berlin): Zur Hagada

nának a művészi hatás elérésére. Az ornamentális díszeket régi hagyományos formákból meríti a művész, így a bevezető lap a boros serleget mutatja, az ünnepi öröm szimbólumaként. A sófárt fogó messiás-rajzot, aki a boldogabb jövendőt hirdeti, szintén az ornamentális hatású lapok közé számíthatjuk.

Josef Budko, aki a lengyel Plonsk városból származik, a berlini iparművészeti iskolán először ötvösművészettel foglalkozott, majd a vas-édesre és a rézmetszetre tért át, míg végre Hermann Struck vezetése alatt teljesen a litografiának és radirozásnak szentelte magát. Fejlődésének menete meglátszik alkotásain, amelyekből az iparművészeti és a tiszta művészi hatások tökéletes összeolvastása nyomán új művészi stílus árad.

Josef Budko (Berlin): A Hagadából. Pészachi serleg
Josef Budko (Berlin): Zur Hagada

ACZÉL JÓZSEF: HAJNAL ELŐTT...

Olasz harctér.

Még ragyognak a csillagok az égen...
Még álmodoznak javában sokan; —
És én oh könnyeimet ejtem ébren,
A zsoltárlapokra panaszosan.

Még ragyognak a csillagok az égen...
Még álmodoznak javában sokan; —
Én nem álmodom régen, nagyon régen,
Az én nyugalmam régen oda van.

Még ragyognak a csillagok az égen...
Oh keljetek fel híveim hada: —
És mondjátok a zsoltárokat szépen...
Hadd jöjjön már a béke hajnala.

DR. HEVESI SIMON: A KOHELET. IV.

figyelmes olvasó észrevette, hogy eddigi fejtegetéseim stílusa is paradoxonokra és antinómiákra volt hangszerelve, hogy lélektanilag előkészítsem az olvasót a továbbiakra. Rámutattunk immár arra,

hogy Kohelet fájdalmasan észleli az igazságok relativitását és azt a pesszimizmus érzéseivel ismeri fel, de hogy egyéb konzekvenciákat is tud ebből a megállapításból levezetni a mélyeszű szerző. Szögezzük le mindenekelőtt azt a tényt, hogy amit pesszimizmusból elfogad, azon a pesszimizmus tovább nem kételkedhetik, azután keressük, van-e az igazságok relativitásának mint fölismert ténynek vigasztaló oldala is?

Legyen szabad most az igazságok relativitásának illusztrálására ide vetítenem egy antinómiát. Egyik előző közleményben azt magyaráztam bővebben, hogy könnyű hinni annak, aki boldogságban, jó sorsban él. Most pedig azt állítom, hogy könnyű annak hinni, akit balsors súlya nyom. „Wer nie sein Brot in Thränen ass...” Könnyű a hittől elrugaskodni, Istenről megfélekezni annak, aki mindenben dúslakodik, aki szükségét nem szenved semmiben, akinek életében minden csupa öröm és minden akarata szerint alakul. „Meghájjasodtál, megvaskosodtál, meggyarapodtál és elhagytad Istent, Alkotódat”, — így szól Mózes feddő éneke. Egyszer azt állítom, hogy a szerencsétlen életviszonyokból eredő pesszimizmus kiirtja a hitet, máskor azt állítom, hogy a szenvedés megnyitja a szívben a hitnek forrásait. Egyszer azt állítom, hogy szerencse és boldogság Istenhez vezet, máskor meg azt mondom, hogy szerencse és boldogság elbizottá tesz és Istentől elterel. Mind a kettőre lehet idézeteket hozni az irodalomból, a költőkből; mind a kettőre lehet példát találni az életben. Ime, két igazság és egyik a másiknak ellentmond. Honnan van és hogyan van ez? Ime, itt van előttünk a tételek jogosultságának relativitása! Nem antitézisek ezek, hanem antinómiák, mert az emberi elme tér, idő, esetek és viszonylatok szerint mind a kettőt elfogadja. Fölismerni, hogy az igazságok terjedelme korlátozott és hogy elmélkedésünkben antinómiáknak is van helye: ez már magas foka a gondolkodás érettségének és a gondolkodás műveletei közben szerzett tapasztalás

és kritikai ellenőrzés jele. Boncolgató, bíráló, sőt szkeptikus észjárás műve ez, mely azonban némi kiengesztelődést is hoz az ellentétes relatív igazságok közzé és férőhelyet biztosít a különböző felfogásoknak egymás mellett. A Kohelet gyönyörködik az ilyen ellentétes állítások halmozásában vagy összeállításában és kiélezésében. Jól jellemzik őt ebben a vonatkozásban a hagyomány bölcsei. Azt mondják, hogy Kohelet könyvét ki akarták rekeszteni a kánonból, egyrészt azért, mert tanai a herezis felé hajlanak, másrészt azért, mert *szavai egymással ellentmondásban állnak*. Ezzel megmondták azt, ami a könyvet legjobban jellemzi, ami a dolog velejébe talál. Ez az állítás rendkívül fontos momentumot ragad meg, hogy úgy mondjam, a könyvnek lüktető életerét tapintja ki. A finomérzékű Renan is jól kiérzi ezt. Azt mondja ugyanis: „Soha ember nem állott távolabb a pedánságtól, mint a Kohelet szerzője; egy igazságunk világos fölismerése nem akadályozta őt meg abban, hogy két lépéssel odébb ne ismerjen föl hasonló világossággal egy teljesen ellentmondó igazságot“. Renan az ő szellemes modorában imitálni is próbálja Koheletet egy ötletes megjegyzéssel, hogy Kohelet elmondhatta volna még ezt is: „Van még egy baj, amit láttam a nap alatt és ami rosszabb minden egyéb bajnál és az annak a bölcsességnek kérkedése, mely a világmindenséget néhány szóval akarja teljesen és kimerítően megmagyarázni, mely egy üvegpalackba próbálja bezárni az ég kékjét és a végtelenséget három ujjnyi széles keretbe akarja befoglalni. Jaj a bölcsnek, aki legalább egyszer naponta nem mond önmagának ellent!“
Ime a gondolatok relativitása!

Csak hogy Kohelet ám nem azért halmozza az ellentéteket, hogy a zavarban és kuszáltságban gyönyörködjék, vagy hogy az igazságok megcsúfolásával kacérkodjék, nem is azért, hogy magának az önmarcangolással szerezzen fájdalmas gyönyört, hanem azért, hogy kételkedés közben hívő és könnyes szemmel mosolyogjon fölháborító és megnyugtató fölfedezésének gazdag konzekvenciáin és hogy föltárja az igazságok relativitásának kettős értékét, mely által romba dülhet egy világ és fölépülhet egy világ.

Természetesen Kohelet nem az absztrakciók nyelvén és nem elvont formában hirdeti ezt az ő megállapítását, hanem mint egy élő valóságban mutatja be, érzékeltető és szemléltető módon, ellentétpárok föllállításával, tetézéssel és halmozással, de hatásosan és nyomatékosan.

„Mindennek megvan a maga ideje és van idő minden törekvésre az ég alatt!

Van ideje születésnek és van ideje meghalásnak.
Van ideje ültetésnek és van ideje kitépésnek.
Van ideje öldöklésnek és van ideje gyógyításnak.
Van ideje rombolásnak és van ideje építésnek.
Van ideje sírásnak és van ideje vigadozásnak.
Van ideje gyászolásnak és van ideje táncolásnak.

Van ideje kövek ledöntésének és van ideje kövek fölrakásának.

Van ideje ölelésnek és van ideje tartózkodásnak.
Van ideje gyűjtésnek és van ideje költekezésnek.
Van ideje kuporgatásnak és van ideje tékozlásnak.
Van ideje eltépésnek és van ideje összevarrásnak.
Van ideje hallgatásnak és van ideje szóemelésnek.
Van ideje szeretetnek és van ideje gyűlöletnek.
Van ideje háborúnak és van ideje békének!“

A felsorolt tételek egyike se tarthat igényt általános abszolút érvényre, hanem mikor hogy, egyszer az egyik, máskor a másik kötelező; a bölcs pedig mindig el fogja találni a helyes időpontban a helyes alkalmazást. A tételek relativitását illusztrálja Kohelet akkor is, mikor egyszer azt mondja: „Asszonnyal, akit szeretsz, élvezd az életet“, máskor meg azt mondja, hogy az asszony keserűbb mint a halál. Egyszer azt mondja: „Meggyűlöltem az életet“ és „Boldogabbnak becsülöm a halottakat, akik rég meghaltak, mint az élőket, akik még mindegyre élnek.“ Máskor megint azt mondja: „Többet ér az eleven kutya, mint a döglött oroszlán, mert az élők legalább annyit tudnak, hogy meg fognak halni, de a halottak nem tudnak semmit!“ Egyszer azt mondja: „Többet ér egy tenyéryi nyugalom, mint két nagy nyaláb vesződés és izgalom“, máskor meg azt mondja: „Amit hatalmadban áll megtenni erőddel, tedd meg, mert nincs se munka, se tervelés, se tudás, se bölcsesség a sírban, ahová te mégy!“ Egyszer elítéli az örömet és azt mondja: „Batorságnak neveztem az örömet és a vígságra azt mondtam: mire jó?“ Máskor meg az élet örömét refrénszerűleg ajánlja, hogy szinte a hedonizmus gyanujának teszi ki magát.

Ne felejtjük azonban, hogy ezek nem ellentmondások, hanem különböző hangulatoknak és helyzeteknek megfelelő relatív igazságok. Ellentétes, relatív, viszonylagos érvényű igazságok. Kérdés már most, hogy Kohelet, mikor erre rájött, ezt a fölfedezést újnak tartotta-e — ő, aki azt mondja, hogy nincsen semmi új a nap alatt? Merész és frappáns kijelentés ez a röpke szó, hogy nincs semmi új a nap alatt és ami újnak látszik, az is már rég megvolt előző világokban! Mi, akik ismerjük az 1280-ban föltalált szemüveget, az 1590-ben föltalált mikroszkópot, az 1608-ban föltalált csillagászati távcsövet, a gőzgépet, a Diesel-motort, a Geisler-féle csövet, az automobilt, a gőzhajót, a vasutat és a repülőgépet, a Fermát-tételt és már bírjuk annak bebizonyítását, meg fogunk ütközni az ilyen pesszimista állításon. De viszont, ha tudomásul vesszük például azt, hogy Seleuciai Seleukus 150-ben (ante) heliocentrikus világrendszerről tanított mint ősrégi előfutárja a csodált Kopernikusnak, vagy hogy Samoai Aristarchos 300 évvel a köz. id. sz. előtt állította, hogy a föld kering a nap körül és Syrakusai Hiketias még előbb a föld tengelykörüli fordu-

lásáról beszélt, továbbá, ha meggondoljuk, hogy Plutarchos szerint Anaximander már 550 évvel a szokásos aera előtt az ősiszazpból származtatta az első őslényeket, fokozatos fejlődés útján engedte azokat átalakulni magasabbrendűekké, utóbb halakká és a talaj kiszáradásával, az életviszonyok változásával magyarázta a továbbfejlődést az emberig, a modern descendenciaelméletet és Darvint ilyenformán megelőzve már a görög bölcselkedés fiatal korában: némi jelentőséget fogunk tulajdonítani annak az állításnak, hogy nincs semmi új a nap alatt, főleg ha figyelembe vesszük azt is, hogy Kohelet nem új eszközökről és nem új műszerekről beszél, hanem a *gondolkodás háladájáról* és az emberiség boldogságának egyenlegéről mond véleményt. „Az emberiség olyan lesz — amilyenvolt!” ez Anatole France bölcsességének is a záróköve.

Vajjon újnak tartotta-e Kohelet az ő észlelését az igazságok relativitásáról? Ha ezt tudnám, támaszpontot nyerhetnék e mű keletkezési idejének kutatására. Csakhogy ezt nem is keresem. Észszerűnek és elfogadhatónak tartom Philó és Majmuni azon határozott föltevését, hogy a zsidó bölcselkedés megelőzte a görögöt. De a relativitás gondolatának nyomait mégis követni óhajtom a görög filozófiában, csupán a jobb megértés kedvéért keresve párhuzamot, de mindig szem előtt tartva, hogy a modern és nevezetesen nemzsidó kutatók túlnyomó többsége Kohelet originalitását kétségen felül állónak tekinti.

Pfleiderer (Die Philosophie des Heraklit von Ephesus im Lichte der Mysterienidee, Berlin, 1886) a „homályos” melléknévvel ékesített Heraklitban véli fölismerni Kohelet eszmekörének pendantját. Heraklit is nevezetes arról, hogy kiemeli az ellentétek coexistenciáját és szereti ezt az észlelést költői erővel kiszínezni, sőt vallja az ellentétek azonosságát is egy magasabb gyökérben. Szerinte az ellentétek egységgé válnak és kiegészítik egymást. Ellentétek összehangolódása szül üdvös eredményt. Betegség teszi értékessé az egészséget, munka a pihenést, éhség teszi élvezetté a táplálkozást. Ellentétek alkotják a líra két ágát, melyek egy közös pontból két irányban indulnak, előbb szét-hajlanak, aztán megint egymásfelé törekszenek.

Szerény fölfogásom szerint Protagoras gondolatmenete is tüntet föl bizonyosfokú rokonságot. A görög filozófiában a szofisták vetették föl azt a kérdést: vannak-e egyáltalán egyetemes érvényű abszolút igazságok? Ezt a kérdést az elméleti térről ugyancsak a szofisták az erkölcsi térre is átvitték. Protagoras annak a tételnek fölállítója, hogy lehet ugyanazon dologról egyforma jogosultsággal két ellentétes nézetet formálni. (Igaz, hogy ez olyan tan, mely nagyon könnyen a szofisztika ingoványaiba és a legsilányabb opportunizmus mocsarába vezethet.) A herakleitosi alapeszme nyomán azt vallja,

hogy a *lényeg* megismerése lehetetlen; tehát elméleti téren nincs általános érvényű pozitív tudás, csak vélekedés, gyakorlati téren nincs általános érvényű erkölcsi törvény, vagyis nincs abszolút erkölcsstan. Nincsenek objektív hitelű megállapítások. Pro és kontra lehet vélekedni. Jó és rossz nem pozitívumok, hanem szubjektív megállapítások; ennél fogva az államban az uralkodó akaratát kell követni. (Ennek is nyoma van Koheletben, igaz, hogy ibis redibis-féle módon, de imitt-amott az ellenállás jogosultságát is koncedálja.) „*Protagoras relativizmusa*” oly gondolatelem, mely az ókorban az Eleai bölcséleten és a Kyrenaei iskolán át Sextus Empiricusig érezteti hatását.

Már most Kohelet zseniálitása abban nyilatkozik meg, hogy a gondolatok relativitásának eszméjét a vallásosság érdekében és a vallásos szellem javára gyümölcsözteti. Mint említettük: az igazságok relativitását nem foglalja absztrakt formulába, hiszen nem is a kész eredmény lehiggadt produktumát és kihűlt nyugalmát adja elénk, hanem tépelődésének eleven és forrongó drámáját. Itt is a „levést” látjuk magunk előtt. Ő maga is keresi az utat, keresi a kiegyenlítést az ellentétek között. „Bár volnék olyan, mint az igazi bölcs és tudnám a dolog kiegyenlítését!” (Koh. 8, 1) A könyv közepén a 6. fejezet utolsó verse, mely az eszmemenetet fordulóponton viszi, sopánkodva keresi: „Ki tudja hát, mi a jó az embernek hívságos élete során, hogy végig élje homályosan mint valami árnyékot?” Az emberre kétoldalról dülő ellentétes igazságok nyomasztják őt. Sejtí, hogy van valami egyenes és tiszta irányelv. Az igazságok relativitásának a gyarló, bűnös ember az oka. „Lásd azt az egyet találtam, hogy az Isten egyenesnek teremtette az embert és ők keresték a sokféle bonyolult viszonyt. (Lehet egyébként, hogy itt az „ők” kifejezés a *nők*re vonatkozik, ami az összefüggést nem érinti.) Hatalmasan, röviden fűzi tovább a gondolatot: „ugyanis mindenféle törekvésnek van ideje és törvénye (jogosultsága) azért, mert az ember rosszasága túlnagy fölötte.” (8, 6.) A bűnös emberi természet, vagy az emberi bűnös állapot az oka a kétféle igazságnak, hogy egyszer nem szabad ölni, máskor ölni kötelesség, egyszer a hatalom iránt való hűség erény, máskor a lázadás és az elpártolás tünik erénynek. Az emberi cselekvés a relatív igazságok kettős keretébe van beleszorítva az emberi nem bűnössége folytán, aminek Kohelet nem örül, mint Shakespeare drámájában a nemes és kiváló jellemű pártütő Salisbury is panaszosan mondja (Ján. kir. V.): „Hidd meg, Fejedelem, én nem örülök, hogy sebzett korunkra rút pártütésnek balzsamírja kell és rögzött fenéjét egy sebnek csupán az orvosolja, hogy többet, újabbat ütünk!”

(Vége köv.)

J. D. Woodward: Umgebung von Jerusalem

J. D. Woodward: Jeruzsálemből Ráchel sírjához

LÓRÁNT MIHÁLY: MI VOLT . . . ?

Gondoltál, ember, sokszor sok bolondot
s gondoltál sokszor mélylő titkokat
és én figyelve álltam ajtaidnál
s kutatni kezdtem minden titkodat.

Szemem alatt a könnyek rejtve vártak,
futó szelek a csöndes rom között,
szívem felett mosolyt temettem én el
s agyamba átkos kétely költözött.

Mi volt a perc, mi volt . . . ó, mond meg, ember,
s mi volt a zár, mely titkod elfedé
s mi volt a vágy, mely engem egyre unszolt,
a végtelen nagy Végtelen felé

s mi volt, mi volt, mit megnevezni nem tud
s feloldani nem tudhat senkisé,em,
mi volt, mitől az ajkam szóra nyílt
s mitől dobogva zeng ím' a szívem . . . ?

SALOM ASCH: RÁCHEL ANYÁNK SIRJÁNÁL

zombat éjjel, mikor az égen a csil-
lagok és az ablakokban az olaj-
mécsesek pislogtak, fölnyergelték
a szamarakat és kilovagoltunk
Jeruzsálem városából. Betlehem
irányába lovagoltunk, hogy már
az első napsugarakkal Ráchel anyánk sírjánál
lehessünk.

Most először lovagolok ezen az úton, de nem
idegen e táj. Nem idegenek a szántóföldek,
sem a völgyek; nem ismeretlenek előttem az
olajfák és az éj sem idegen fejem fölött. Hisz
a Betlehembe vezető út ez, melyen Jákob
atyánk Ráchel anyánkat eltemette „Az úton
földelte el, az úton, mely Ephrat felé vezet.“
Betlehemet gondolta. Nem látod amott a
szombati ruhába öltözött nőt szombati főkötő-
jével a fején? Nem Ráchel anyánk-e az, mikor
sírjából fölemelkedik és az elűzött gyermekei
után tekint és kezeit fölemeli a Világok Urá-
hoz? . . .

Ráchel anyánknak nagy szava van Nála. Sen-
kit sem hallgat úgy meg, mint őt. Emlékszel

Rachels Grab

Ráchel sírja. (Régi metszet után)

nagy küzdelmére, amit azon az éjszakán vívott, mikor a Szent Templomot lerombolták és elküldte Jeremiást, hogy az ősatyákat felébressze... S nem látod a fekete árnyat az olajfák között?... Talán Jeremiás próféta az, a Betlehembe vezető úton?... Az atyák nem segítettek... Akkor jött Ráchel; igen, Ráchel anyánk jött, az Úr elé állott és szólt:

— Világok Ura! Te tudod, mennyire szeretett engem a Te szolgád, Jákob és hét évig szolgált atyámat értem. És mikor eltelt a hét év, akkor hallottam csak meg, hogy nem engem, hanem Lea testvéremet akarja atyám hozzáadni. Megegyeztünk bizonyos ismertető jelekbe, hogy ezáltal atyám ne téveszthesse meg. De megbánást éreztem, sajnáltam testvéremet és hogy ne szégyenítsék meg, elárultam Leának az ismertető jeleket, hogy Jákob ne tudja, hogy Lea az...

Beszéltem helyette, hogy hangját se ismerje fel... S nem voltam féltékeny... s nézd, pedig én csak ember fia vagyok, vér és hús, földből és hamuból alkottál és mégsem haragudtam. Miért haragszol Izraelre, mert idegen isteneket imádott? Mit árt neked a bálványkép, az a semmi s ezért űzöd el gyermekeidet és hagyod, hogy ellenségei azt tegyenek vele, amit akarnak?...

És a szántóföldek amott a távolban ködbe burkolóznak, elmosódnak a horizonton. Az éj lobog fejem fölött. Csillag, csillag mellett. Olajfa áll magányosan a szántás közepén és halk imáját mondja el.

Ködbe, éjbe merült mezők, meséljete! És te magános fa a szántó közepén, árnyékosba aka-

rok leülni és susogó leveleid meséljenek azokról az időkről és eseményekről, melyek ezen az úton történtek... arról az időről, mikor nép volt Izrael és országa az ő országa.

Az arab hajtja a szamarat és énekel.

— Hallgass! Arab szolga, hallgas! Ne zavard álmaidat egyhangú vággyalteli daloddal!..

— Nem látod amott a fekete árnyakat, melyek az olajfák mögött bujkálnak?

— Egy férfi az; nézd arcát, mikor a csillagok felé fordítja. Nézd homlokát, mely halvány arcát koszorúzza. Ezüstfehér szakálla világít a csillagok fényénél. Nem tudod, kicsoda? Nézd, mit hordoz utizsákjában? Olajkorsót, aranykopját és egy kürtöt.

— Merre tartasz olajkorsóddal, kopjáddal és kürtöddel?

— Megyek, hogy királyt koronázzak Izraelnek.

— Ki a királyod, öreg, kit koronázni akarsz, a sötét éjszakán magányos rejtekben?

— A nép fiai közül való. Nem előkelő család sarja. Egy fiú, kis fiú Isai házából, fekete, göndör a haja és feketén csillognak szemei és juhokat őriz...

— És ott a földek között emelkedik Saul halma. Ott nyugszik egy király és serege, csatából jöttek félig holtan és Isten szellemétől elhagyottan. Isten dicsőségét elvitte a próféta a hegyről és köpenye alá rejté, Betlehembe viszi, hogy ott a fiú fejére tegye, a fekete szemű és fekete hajú juhásztor fejére.

— Fel Betlehembe; fujj trombitádba! Induljunk a város kapujához. Próféta jön falaid közé, hogy fiaid közül az egyiket királlyá szenteljék Izraelben.

— Hallgass, hallgass, arab szolga! Hagyd már abba unalmas, egyhangú dalodat! Ne zavard össze gondolataimat! Hisz a betlehemi úton vagyunk. Itt minden kavics igazolja előtted, hogy ki vagyok és kitől származom.

Királyfi zarándokol fogságából anyja sírjához...

Megérkeztünk Ráchel sírjához. Kicsiny és szerény az imaház, amit Montefiore emeltetett föléje. Kupolája kiemeli a sírhelyből, melyben áll. A vasajtó kinyílik. Belépünk. A falakat kis atlasztakarókkal és bársonnyal agatták tele, vallásos ajándékok, melyeket a gyermekek hoztak anyjuknak. Egyetlen község s egyetlen egyesület sem hiányzik, sem Izrael országából, sem a Golusz országaiból. És a falakról leolvasom a panaszt: És Te? miért nem teszel tehát Te is eleget kötelességednek?

Világosság van az anya kis imaházában. Mert péntekesténként gyertyagyújtáskor neki szentel minden zsidó asszony egy-egy lámpácskát. Csüngenek a lámpák és égnek naplementétől napfeljöttéig a takarók között. Csillogó fény önti el a sírt.

Magas és kerek a kő, melyet Jákob atyánk Ráchel sírjára állíttatott. Olyan, mintha kőből faragott koporsó volna. Megszámlálhatatlan lélek

lebegi körül, s kik ott voltak anyjuknál, nevüket a kőbe karcolták és titkos leveleiket a kőnek hézagaiba és likacsaiba dugdosták.

Hűvösség és csend honol a kicsiny házban. Az apró lángok sercegése és lelkek lélegzetvétele hallható.

És minden éjjel pontosan a tizenkettedik órában felkel Ráchel anyánk a sírjából, halotti ruhájában, szombati főkötővel fején, kimegy a bethlehemi országútra és látja a sok szenvedést, melyet Nebuzaradán hoz a zsidókra, mikor a Goluszba üldözi őket, és kezeit az ég felé emeli.

Gondolat villámlik át agyamon: hány óra van?... Talán...

— Jó estét gyermekem. Honnan jössz?

Körülnézek. Királyi természetű asszony áll előttem. Királynői homlok sugárzik az alacsony csipkefőkötő alul, és fekete selyemruhájának ráncaiba az éj titokzatossága rejtőzik. Kezeit magasra tartja, hogy áldást osszon.

Ne féljete! nem Ráchel anyánk volt. A lovitsi rabbiné, ki itt az imaházban szolgál, az olajlámpákat gyújtogatja és a takarókat akasztja föl...

S imakönyvet ad kezembe:

— Mondj belőle egy zsoltárt, egy zsoltárt...

Fordította: *Lukács Zoltán.*

SZÁSZ MENYHÉRT: SZIGET

Versem, keresd fel titkosan,
Gubbaszt egy fotel lágy ölen,
Ott megtalálod biztosan,
Az ajka szélén bús fölény.
Mint macska, lustán ásítóz,
A szeme foszforlángja kék,
Semmit, semmit sem áhítóz,
S nem szereti, ha lámpa ég...
Hímes bókokra nem felel,
Mint vattásfülű, agg, siket,
Körötte mindent vágy lep el,
Magában van, mint egy sziget.
Füleld a szíve ajtaját
Versem... csaljad ki víg szavát,
S mint zöld moha sziklák falát,
Fond körül ringó derekát,
Selymes szavakkal szállj felé,

Der Eingang zu Rachels Grab

Ráchel sírjának bejárata

A Jóremény-fok nála van,
Színektől dúsan állj elé.
A legszebb fehér válla van,
Kövér gyümölcsöt eszik,
A szája Epreskert, tilos,
A keble merészen feszít,
Az ajka vad karminpiros.
Menj helyettem... én nem merek,
Ringasd ütemben én elém,
Mond meg: vannak új tengerek,
Fordítsd iránytűjét felém.
Csapj rá le boldogan, mohón
Versem, te bátor tengerész,
A parton int a lobogóm,
Mely leng... és véle szembenéz.

Versem, keresd fel titkosan,
Hintáld felém a vágy ölen,
Oh! megtalálod biztosan,
Gubbaszt egy fotel lágy ölen.

Egy 16. századbeli párisi Hagáda illusztrációból
Aus einer Pariser Hagada-Handschrift, 16. Jahrhundert

MAGYARORSZÁGI HÉBER KÖLTŐK

Patai József előadása az I. M. I. T. február 28-iki estjén

Az Izr. Magyar Irodalmi Társulat február 28-iki felolvasóestjén dr. Patai József nagyszabású előadást tartott a magyarországi héber költőkről, akik eddig még nálunk kellő méltatásban nem részesültek. Patai, akinek „Héber költők” című ismert kétkötetes anthológiáját is az I. M. I. T. adta ki, ugyan-e fórum előtt mutatott reá a kapcsolatokra, amelyek a magyarországi héber költőket az általános héber irodalomhoz, valamint a magyar nemzeti irodalomhoz fűzik, úgy hogy azoknak közelebbi megismerése magyar kulturális szempontból is értékkel bír. Az előadás egész terjedelmében az I. M. I. T. Évkönyvében fog megjelenni, itt csak főbb vezérfonalát adhatjuk.

Bevezetésül megemlékezett Patai a mai magyar héber költőkről, különösen Bolgár Mózesről, aki a háború eleje óta a különböző frontok tüze alatt áll és Feuerstein Avigdorról, aki egy évi frontszolgálat után orosz fogságba esett. Mind a ketten ismert munkatársai voltak a külföldi héber lapoknak, míg a háború a csatatérre nem hívta őket. „Hadd emlékezzünk meg — úgy mond — a mi zsidó Irodalmi Társulatunkban a mi héber poétáinkról, akik értünk küzdenek és értünk szenvednek. Holder József egy héber verset dedikált Bolgárnak, „aki szent harcunkat harcolja az orosz síkságon”, hadd küldjünk feléjük innen néhány babérlevelet, hogy odatűzzék a cserfaág mellé, mely katonasapkájukat díszíti. Lelkes követek ők a magyar és az egyetemes zsidóság között, melynek kapcsolata nem mától és nem tegnaptól való.”

A héber költészet épp oly szervesen fejlődött mint minden más nemzeti irodalom. A magyarországi héber költőket sem lehet izoláltan, a többi országok héber költészetétől függetlenül vizsgálni és elemezni, habár bizonyos geográfiai és pszichológiai elszigeteltség folytán mindig kissé megkésve kullogott utána, akár csak a magyar irodalom a nyugatinak. A spanyol-arab héber költői korszak, amelynek ágai Itáliába, a Provencebe és Törökországba is eljutottak, nem bocsátott gyökeret magyar földre, ahol a spanyol zsidók csak igen gyéren szivárogtak be és így a spanyol zsidó kultúra szelleme sem találhatott itt talajra. De mikor a XVIII. században az olasz Mózes Chajim Luzzattóval megindul a héber költészet harmadik virágkorszaka, a bibliai stílus nagy reneszansza és Németországból ugyanekkor világgá indul Mendelssohnnal a zsidó „aufklärista” mozgalom, Magyarországon is új szellők kezdenek járni és nemcsak Kazinczy, hanem a magyar gettó is fellelkesedik a német klasszicizmuson, és a

jesivákban Herdert és Lessinget, Goethet és Schillert kezdik olvasni titokban, a talmudfoliánok fedezéke alatt.

Luzzatto és Herder, Mendelssohn és Schiller lelkének nyomait mutatja az első jelentékeny magyarországi héber költő, a tragikus sorsú Lewisohn Salamon (született Mórótt 1789-ben, meghalt elborult lélekkel 33 éves korában), akinek „Melicath Jesurun” (Izrael költészete) című műve formájában és tartalmában egyaránt úttörő munka a héber irodalomban; mint poéta kétségtelenül a legelsőek közé tartozik.

Patai bemutatott néhány szemelvényt Lewisohn költői alkotásaiból, majd áttért kortársainak ismertetésére, a híres Szófer Mózesre, aki néhány verses imát is írt és Chorin Áronra, akitől gyönyörű vallásos versek maradtak fenn, de ismertette a jelentéktelenebbeket is, akik főleg alkalmi verseket faragtak. A héber költészet hanyatlásának kora következik be ezután. A mendelssohni iskola tanítványai áttérnek a német irodalomhoz, sőt legtöbbszörre a keresztény vallásra is; vallási reform-mozgalmak foglalkoztatták mindenfelé a zsidóságot, amely szét szeretne volna rombolni a gettó utolsó maradványait is. De alighogy megindul valahol egy kis héber irodalmi élet, nálunk is akadnak lelkesedői és munkásai. A középkori héber költők felkutatásában és kiadásában oroszánrésze volt a pozsonyi Dukesnek, aki megelőzte Sámuel Dávid Luzzattót is. Mikor pedig az 1831-ben megszűnt „Bikkuré Haitim” (Idők zsengeje) című héber folyóiratot a magyar származású Stern újra megindítja Bécsben (1844), majdnem minden számban hoz egy-egy eredeti verset vagy fordítást Bacher Simontól, aki ezentúl egy fél-évszázadon át a magyar zsidó események hű lantosa és krónikása és egyszersmind a magyar klasszikusok: Vörösmarty, Kisfaludi, Petőfi, Arany, Jókai, Eötvös stb. héber fordítója és ismertetője.

Bacher verseiből fordított szemelvények bemutatása után Patai áttért többi kortársaira, különösen a kaposvári Bergl József orvosra, aki új metrumra írta hangulatos héber verseit. Majd megemlékezett Adler Józsefről, aki a múlt század közepe táján szkacsányi, nyitramegyei kis birtokát mívelve, szabad idejét a héber költészetnek szentelte. Műveit a hátrahagyott kéziratok alapján ismertette, amelyeket néhány héttel halála előtt a nagy mester Bacher Vilmos adott át Patainak. Adler kész drámát is hagyott hátra, melynek egyik főszereplője, Salamon király, bebizonyítja híres pesszimiztikus ítéletét az asszonyok hűtlenségéről. Ezt a kedvenc témáját még egy elbeszélő versben is feldolgozta a költő. Egyik szimbólikus versét mai számunkban is bemutatjuk.

Bacher, Bergl és kortársaik még éltek, mikor Oroszországból kiindult az új héber költészet

regeneráló forradalma, mikor a régi héber humanistákat a lelkes ifjúság harcias gárdája váltotta fel. Bacher Simon halálának évében már Bialik és Csernichovszky verseit hozták a héber lapok, amelyeknek száma az orosz zsidó nemzeti érzés növekedésével egyre szaporodott. De ismét vagy másfél évtized kellett hozzá, míg az új szellő nálunk is érezte hatását. Patai József „Saasué Alumim” (Ifjúkori játékok) című héber verskötete, amely 1902-ben jelent meg, közelebb áll Bacher Simonhoz és a régi olasz és német iskolához, mint a modern héber költészethez, melynek pedig ekkor már világhírű képviselői voltak Oroszországban.

Patai héber verseihez bevezető zsolttart írt Bolgár Mózes, aki eleinte szintén egy elkésett Luzzatto-tanítványnak lépett fel, de csakhamar megtalálta a kapcsolatot az eleven héber költészet lüktetésével és nemsokára ott találjuk őt az új idők dalnokai közt. A héber lapok csillogos jegyzettel közlik klasszikus nyelvezetű, de modern tartalmú költeményeit, melyeknek biblikus tisztasága magyarországi elődjére, Lewisohnra emlékeztet. Egy-egy ragyogó technikájú verse sorra járta a héber lapokat a legtávolabbi országokban. A „Bachacoth halajlah” (Éjfélkor) című finom hangulatú poémája, amelyben a Gólusz éjszakájában a költő fülébe csendül a Jeruzsálemért imádkozó öreg zsidó éjféli imája, hét-hét után más-más lapban látott napvilágot, majd a krakkói Hamicpeben olvashattuk, majd a jeruzsálemi Haceviben, majd meg egy varsói meg odesszai héber lapban. A kép Bolgárnál reményteljes sejtelmes cioni látomással végződik és nem nehezedik reá az a sötét melanchólia, amely Bialik hasonló tárgyú költeményét nyomja. Bolgár a héber és a magyar szépprózának egyaránt mestere. „A Gólusz meséi” című magyar műve visszaadja a talmudi és midrási legendák minden szépségét és eredeti zamatját. Tárcái megjelentek a Budapesti Hírlapban, Az Ujságban, Pesti Hírlapban, Mult és Jövőben. Perez novelláiból magyarra fordított egy kötetnyit. A háború, mely a legtöbb költőt elnémította vagy fogcsikorgatásra hangolta, Bolgárt sem termékenyítette meg. Csak egy háborús héber verset írt, amely a Magyar Zsidó Hadi Archivum Almanachjában jelent meg. Az eredeti versformában készített fordítást, amelyet Patai több más szemelvénnel együtt bemutatót, mai számunkban közöljük.

Néhány évvel később lépett fel Kova-Feuerstein Avigdor, akinek 1912-ben megjelent héber verses kötetét az egész külföldi sajtó nagy elismeréssel fogadta. Versein leginkább Ady Endre hatása látszik, de Feuersteint Ady csak visszavezette a bibliához, amelyből minden idők és nemzetek költői annyit merítettek, tárgyat, ihletet és formákat egyaránt. Érdekes, hogy Ady, Wilde, Rilke, Verlaine sokkal többet köszön-

hetnek a bibliának, mint pl. Csernichovszky, Steinberg, Sneur, Libusiczky és más mai héber költők, akik gyakran szinte erőszakot követnek el a héber nyelv szellemén. Feuerstein a bibliai, talmudi, midrasi és liturgiai nyelvkincs poétikus felhasználásával fejezi ki a modern zsidó érzésvilágának nagy és változatos skáláját. Némely verseiből a lélek legfinomabb zenéje szól. Ha Feuerstein kötete véletlenül nem Magyarországon, hanem Oroszországban jelent volna meg, a modern héber költészet egyik legbecesebb kincseként tette volna meg diadalútját az egész világon.

Feuerstein is nemcsak héberül ír, hanem magyar nyelven is. Tárcái és versei túlnyomórészt a Mult és Jövőben jelentek meg. Néhány verses szemelvény bemutatása után Patai megemlékezett még a szintén katonai szolgálatot teljesítő Baumról, akinek héber versei a Hamicpeben láttak napvilágot, végül méltatta a legfiatalabb magyar héber poétát, Holder Józsefet, akinek héber verskötete épp most van sajtó alatt és akinek versei és tárcái már eddig is figyelmet keltettek a külföldi héber lapokban. Befejezésül bemutatta Patai Holder egyik versét, melyben leírja, hogy milyennek képzei ő a héber költőt a háború után:

Szívében áldásforrás zeng, fakad,
S belőle ömlik dús énekpatak.
És énekel, dalol szem, száj és lélek,
S dalol és ujjong: élet, élet, élet!...

Egy 16. századbeli párisi Hagadából. Bené-Berák bölcsői
Die Weisen von Bené-Berák.
(Hagada-Handschrift, 16. Jh.)

Egy 16. századbeli párisi Hagada illusztrációjából. „És látá a mi sa-nyarúságunkat, ez a férfi és nő elválásztása”

GROSZ MÓR (JERUZSÁLEM): NISZIM, A YEMENITA¹

— A szentföldi héber iskolák életéből —

1.

eggelenként elhaladt az ablakom előtt a nehéz, vízzel telt kecskebőrtömlővel a görnyedthátú Juszeif, szomszédomnak yemenita szolgája. Igen messziről hordta a vizet szegény Juszeif, egészen a Templomhegy alján levő Siloach-forrásból. Valahányszor elment, mindig félhalkan dudolgatott egy mélabús héber-arab nótát. Amint a nehéz tömlőt válláról letette, tüstént más munkához fogott: vagy fát vágott, vagy a kertet kapálta, vagy az udvart söpörte, vagy a virágokat öntözte, de tétlenül soha sem láttam, pedig nem olyannak látszott, akinek fölösleges ereje volna. Juszeif középtermetű, majdnem csontvázra lesoványodott emberecske volt, arcán és magas homlokán mély barázdákat szántottak a nélkülözések, fonnyadt arca és elcsigázott teste a galuth ártatlan áldozatát árulták el benne, sötét fekete ragyogó szemei és hosszú hegyes savorra pedig azt mutatták, hogy viselőjük a meleg kelet tipikus gyermeke.

— Hány éves vagy, yemeni testvér? — kérdeztem egy alkalommal.

Juszeif ékes heberséggel, a gyönyörű dallamos yemenita akcentussal felel:

— Harmincnégy éves vagyok, uram!

Alig hittem, mert kinézése után ítélve, legalább is ötven évesnek tartottam.

¹ A magyar származású Grosz Mór, aki Jeruzsálem kiűritéséig az ottani szeminárium tanára volt, ebben a rendkívül érdekes tárcájában egy yemenita tanítványának élet-történetét mondja el és egyben hű képet ad a szentföldi yemeniták életéről általában.

Talmudschule in Meron

A meroni, szentföldi talmudiskolából

Yemenische Juden-Typen

Yemeni zsidók Jeruzsálemben

— Van-e családod?

— Isten kegyelméből feleség és hat gyermek: négy fiú és két leány.

— Mi a fizetésed?

— Tizennégy frank havonta.

— És hogy tudsz abból megélni?

— Áldott legyen az Ő nagy és magasztos neve, megvagyok elégedve. A mindennapi lepény megvan, egy kis zöldség is van hozzá, a szent szombatra még egy lábra is jut. Hát mi kellene egyéb? Igen, uram, folytatja Juszeif a keletiek sajátos bőbeszédűségével. Ottan, messze Yemenben, a boldog Arábia Szanaa és Mariba városában zsidó testvéreim még sokkal roszabbul élnek. A gögös, kegyetlen arabok lábbal tapossák, kínozzák Izrael elszórt fiait, földet, házat még bérbe sem szabad vennünk, sátrakban kell laknunk; lovon, tevéen, öszvéren, de még fehér számaron sem szabad utaznunk; fosztogatnak bennünket, a bőrt is lenyúzzák rólunk, életünk egy pillanatig sem biztos. Pedig mi vagyunk a boldog ország legrégebb lakói. Őseink már Josua és Dávid idejében ott voltak. Most boldogok vagyunk, hogy itten atyáink szent földjén békében és szabadságban élhetünk. Becháje Jerusalájim, Jeruzsálem eletére eszköszöm, askenáz testvér, hogy teljesen boldognak érzem magamat. Mi ottan abban a hitben élünk, hogy Jeruzsálem, a szent város, szemünk fénye, a Sechina székhelye, már nem is létezik, amíg egy szentföldi utazó (valószínűleg az ismert Szafirra gondolt) jött hozzánk és a boldogító hírt hozta, hogy Jeruzsálem még él és tárt karokkal várja széjjelszórt gyermekeit, akkor határtalan örömmel vándorbothoz nyultunk és legtöbbnyire gyalogosan idejöttünk. Boldog, igazán boldog vagyok, hogy itt lehetek. Az Istené az arany, az övé az ezüst és az ember munkára és gyötremre született és az a gazdag, aki osztályrészével meg van elégedve.

— Tudod-e, yemeni — szakítottam félbe —,

hogy nektek ottan Yemenben, amelynek arany-pora a legerősebb emberi fajt hozza létre és ahol az asszonyok fájdalom nélkül szülnek (arabs frázis), valaha hajdanában még zsidóhitű uralkodók is voltak: Obu-Kariba-Aszad-Tobban és híres unokája Corah-Dhu-Noras (520—530), aki a zsidós Juszuf nevet vette föl és aki Bizánc büszke császáranak, I. Jusztinnek, hadat üzent, hogy ott üldözött hittestvéreit megbosszulja, amíg végre Elesbaa, Athiopia hatalmas négusának erős hadserege által megverve, hogy a fogságba-jutást kikerülje, egy magas szikláról a tengerbe ugorva hősi halált halt.

— Úgy van, uram, nálunk az öregek is így mesélik. De ugyan, honnét is tudod mindazt, askenáz testvér? Jártál talán már Yemenben? Voltál Szanaában, amely ir veém bejiszrael, város és anya Izraelben (héber szójárás) és ahol számtalan, több mint 100,000 zsidó nyomorog? — kérdezi Juszef és a szemei még jobban ragyogtak.

— Nem jártam még Yemenben, de amit most néked mondtam, azt a könyvekből tudom.

— Mégis csak csodálatos emberek ezek az askenázok, hogy még azt is tudják, hogy a világ végén levő Yemenben valaha réges-régen mi történt.

Az esős időszak egyik gyönyörű szép szombat délelőttjén kedvem támadt, hogy meglátogassam az olajfák hegye tövében, Sziloán arab faluval szemben levő szánalomra méltó yemenita negyed szegényes imaházát. Tíz óra felé lehetett, mikor odaérkeztem. Imának már nyoma sem volt, mert a yemeniták mint minden nap, úgy szombaton is már az első hajnali órában végzik az imát. A körülbelül 3000 lelket számláló hitközség férfi-tagjai már az elképzelhetően szűk szombati étkezést bevégezvén, ismét az imaházban voltak összegyűlve, hogy együttesen tanuljanak. Az elég tágas, teljesen dísztelen, jóformán üres szobában ültek kör alakban a padlóra kiterített olcsó pokrócokon, lábaikat ke-

Die Lämel-Schule in Jerusalem

A Lämel-iskola Jeruzsálemben

resztbe fonva. És legnagyobb meglepetésemre azt láttam, hogy az én vízfordó és favágó Juszefem tökéletes szaktudással és valóságos áhitattal adja elő és magyarázza előbb Majmonidesz „Tévelygők kalauzát“, aztán Baba batra traktátusának bonyolult részeit, aztán a Zohár nem könnyű aramäus nyelvezetű helyeit, végre a heti midrás rabba vonzó agadait. A hallgatók előtt semmiféle könyv vagy írás nem volt, mert amott a messze Yemenben a sajtó áldásait és kinövéseit még nem ismerik és Gutenberg találmánya ottan még ismeretlen fogalom lévén, most is mint hajdanában kidolgozott vagy kidolgozatlan bőrre írt tekercsekből tanulnak és minthogy ilyen leírás sok munkával, időtöltéssel és költséggel jár, az írás rendkívül ritkán és az egyes hitközségekben csak kevés példányban található. Nagy figyelemmel mondhatni: áhitattal hallgatták a yemeniek az előadó magyarázatait, csak néha merészkedett egyik-másik egy rövid közbevetett megjegyzéssel az előadást egy pillanatra háborgatni. Az igazat megvallva, jó magam is egészen el voltam ragadtatva a kitűnő előadó válogatott héberségű és igazán találó magyarázataitól és ha ragyogó szemeim meg nem ismerem, soha el nem hittem volna, hogy az előttem a földön guggoló tudós előadó nem más, mint az én Juszefem, a szomszédom szolgálja, a favágó, a vízfordó, az udvartseprő. Arra a kérdésemre, hogy az előadó milyen címen tart itt előadásokat, a mellettem ülő yemeni ifjú megmagyarázta nekem, hogy az előadó a szent város yemenita hitközségének chacham risonja, főabbija. De, mint már önáluk szokásos, az ilyen állás tiszteletbeli, vele semmiféle néven nevezendő javadalmazás nem jár, sőt a legnagyobb szégyen lenne érte valamit elfogadni. A chacham egész napon át dolgozik épp úgy, mint a többi, esténként és minden szombaton és ünnepnapon nyilvánosan tanít, az éjszaka nagy részét pedig arra hasz-

Hebräisches Gymnasium

A jaffai héber gimnázium egy osztályában

Az egyiptomi rabszolgaság

Bené-Berák bölcsei

Egy régi pozsonyi Hagádából. (Deutsch Jenő, Nagyszöllős, tulajdona)
Aus einer alten Pozsonyer Hagada

nálja, hogy saját tudását bővítse és gyarapítsa, chacham Juszeľ pedig emellett még héber költeményeket is ír. Ennek láttára és hallatára hirtelen fölvonultak lelki szemeim előtt történelmünk óriásai: az öregebbik Hilel a favágó, R. Jochanan, a szandálkészítő, R. Josua és R. Jicchák a kovács és mind a sok halhatatlan, akik ama magasztos alapelvnek hódoltak, hogy olyan tórának, amely munkával egybekötve nincsen, maradandó értéke nem lehet. És Isten bocsássa meg bűnömet, de még az a gonosz gondolatom is támad, hogy némely magas cilinderes, elegánsan kifésült, kifogástalan tartású „főrabbi“ ott odaát, a Földközi-tengeren túl, milyen törpe az én Juszeľemmel, a szellem és a jellem eme Goliátjával szemben.

Bevártam, míg az előadás véget ért. Hazamenet csatlakoztam az én kedves Juszeľemhez és csodálkozásomnak adtam kifejezést affölött, hogy ő mint igazi talmudtudós, mint chacham rison a szomszédomnál szolgáskodik. Juszeľ erre mosolyogva sorra citálta a talmud és a midrásirodalom helyeit, amelyek a munkát dicsőítik, végre még figyelmeztetett arra az ismert tényre is, hogy a világhírű yemenita rabbi Salom Srebi, az új kabala nagymestere, Luria Izsák legkitünőbb magyarázója, az egész kabalista világ ünnepelt vezére 22 éven át ugyancsak egyszerű háziszolga volt Jeruzsálemben és a legnehezebb munkákat végezte.

Én erre a következő kérdéssel fordultam Juszeľhez:

— Említetted nékem egyszer, hogy négy fiad van, hát ezekkel mi a szándékom, mire akarod őket nevelni?

— Hát csak úgy, amint az én apám engemet nevelt. Pedig tudom, hogy ez nem lesz könnyű. Az utóbbi időben sok yemenita jött a szent földre. Szolga-állás már alig kapható; építő

munkásokat sem igen keresnek, még a zsidó kolonisták is inkább arab munkásokat fogadnak. Hiszen azok a büszke askenázok minket, yemenitákat, mostoha testvéreknek néznek, pedig többet szenvedünk mint ők zsidóságunkért. De hallod, askenáz testvér, folytatta Juszeľ még élénkebben, van egy Niszim nevű fiam, a legidősebbik, 12 éves, éppen egy hete hogy boldog órában eljegyzését ünnepeltük, annak olyan éles esze van mint az éles kés, a talmudot jól ismeri és Majmonidesz nagy részét kívülről tudja, dacára annak, hogy a nap nagyobb részét víz-hordással és fahulladékszedéssel tölti, hogy megkeresse kenyerét.

— Juszeľ testvér, nem határoznád el magadat arra —, kezdtem hirtelen fordulattal, hogy Niszim fiadat iskolába ad?

— Iskolába! — Nem lenne rossz, — felel Juszeľ gyors elhatározással, hiszen a chachma (világi tanulmány) nem egyéb, mint a szent tóra kifolyása, de attól tartok, hogy nem fogják fölvenni. Az askenáz testvérek egyáltalán nem törődnek mivelünk. Az askenáz kolelok hazabeli testvéreik segítségével a szent városban élő szegényeik részére szép lakóházakat építettek. De ki tett miértünk valamit? A kórházak, az árvaházak, a vének és munkaképtelenek menedékháza, mind zárva vannak a yemenita előtt. Mi a külföldön élő gazdag hittestvéreinkhez koldulóleveleket írni nem fogunk, amint azt az askenázok teszik, mert ez a mi szemünkben a legnagyobb szégyen.

— Nézzed csak, Juszeľ, — szóltam meghatottan, én kieszközlöm, hogy a Niszim fiút fölvegyék a Lámel-iskolába és majd azután is rajta leszek, hogy az iskola konyhájából ellátást is kapjon.

— Nagy köszönet érte, uram, de már megbocsát, attól félek, hogy az én fiam ottan az

askenázok között majd szenvedni fog, ki fogják gúnyolni, le fogják nézni az üldözött szegény yemenit. Már pedig ismered bölcs királyunk mondását: Jobb egy falat száraz kenyér nyugalomban, mint egy finomságokkal telt ház ellenségeskedésben.

— Dehogyan is, Juszefem, nincs mitől tartanod. Az Ezránál (a Hilfsverein der Deutschen Juden Palesztinában szokásos rövidített héber neve) olyan különféle országbeliek tanulnak, hogy a te fiad ott föltűnni nem fog. Vannak ott marokkóiak, algirok, tunisziak, perzsaiak, gurzsikok (kaukázusiak), bokariaiak, falasák (3 néger fiú, akiket az ismert falasakutató dr. Faitlovics Palesztinába hozott, hogy tanítókká képeztesse ki és hazájukba, Abessziniába visszatérve a Hilfsverein ott iskolákat alapít az elszakadt hitsorsosok visszatérítésére), sőt yemenita fiú is van ott elég. Doktor Mizrachi, a neves chaifai orvos, Áronnak, a yemenita iskolaszolgának a fia is ott tanult, a szemináriumot végezte, aztán Berlinben az egyetemen tanult, hazajött és most általános tiszteletnek és megbecsülésnek örvend, még az askenázok is nála keresnek gyógyulást.

— Orvos — szól Juszef lelkesedéssel, ez igazán kitűnő dolog lenne. Az orvosi pályát a zsidók mindig szerették, mert itt sok szenvedő emberen lehet segíteni, habár a talmud tanítása szerint néki munkájáért díjazást elfogadni nem szabad. És elkezdí felsorolni a zsidó történelem híres orvosait. Hát Isten nevében, végzi Juszef, holnap feljövök hozzád a Niszim fiúval.

Más napra bekopogtatott hozzám Juszef a Niszim fiúval, egy szikár, testileg visszamaradt,

vézna, szegénylős, félénk gyermek gyönyörű ragyogó szemekkel, lábíg érő csikos kaftánban és fesszel a fején. Nem valami túlsok emberismeret kellett hozzá, hogy egy hosszabb beszélgetés után megismerjem, hogy ebben a jelentéktelen fiúcskában nem mindennapi tehetség rejtőzik.

Másnapra a Lämeliskola igazgatósági irodájába rendeltem, és ottan, dacára annak, hogy világi tudományokból semmit sem tudott, ajánlatomra mindjárt a második osztályba vették föl és alig két hónap elteltével már áttették a harmadik osztályba.

2.

Egy szombati napon két yemenita asszony jött hozzám, az egyik Juszef, a yemenita főrabbi felesége és Niszim anyja volt, aki a privát életben ruhát mosni és szobákat takarítani jár, mellette az én kedves Niszimem, a másik asszony pedig egy 11–12 évesnek látszó barna, elég csinos és élénk lánykát vezetett a kezénél fogva. Láttam, hogy két különböző irányból jöttek és csak a kapu előtt találkoztak, Amint a szobába léptek, a két gyermek kipirult arccal mindegyik más oldalra nézett, és szinte lopva vetettek egy-egy rövid pillantást egymásra. Niszim anyja, kezével mind a kettőre mutatva héberül röviden azt mondta: „Chatan vekala“ vőlegény és menyasszony! Erre a két gyermek, szintén megkönnyebülten, hangosan fölkacagott. Én Niszimtől menyasszonya és anyósa jelenlétében azt kérdeztem; Hát ha majd az iskoládat el fogod végezni, mi is akarnál lenni Niszim fiam? Niszim nem habozott, alig egy pillanatig gon-

Előkészületek Pészachra

Vor Pesach
Johanus Leusden Philologus Hebreo mixtus c. művéből. Utrecht 1657.

Macoszsütés

Macothbereitung

ולמד מה בקש לבן הארמן לעשות ליעקב
אבינו שפרעה לא גזר אלה על הזכרים

Egy régi pozsonyi Hagádából. Jákob és Lábán találkozása
Aus einer alten Pozsonyer Hagada (Deutsch Jenő tulajdona)

dolgozva azt felelte: Zsidó tanító akarok lenni Szanaában, ha az Ezra majd ott is fog nyitni iskolákat. Niszim leendő anyósa még azt a kérést terjesztette elém, hogy lányát, Niszim menyasszonyát, a kis Sosánát is fölvegyék az Ezra lányiskolájába, nehogy majd szégyelnie kelljen magát Niszim előtt, aki Isten segédmeével már tanult ember lesz. Ez a kívánság is teljesült. Sosánát fölvtették a lányiskolába. Niszim évente két osztályt végzett és amellet minden osztályának legjobb tanulója volt. A legkitünőbb tanítvány számára kitűzött jutalomdíjat mindig ő nyerte el. Három év elteltével Niszim bevégezte a Lämeliskola nyolc osztályát. Az utolsó évfolyamnak előkelő nyilvánosság előtt lefolyt záróvizsgáján az osztrák-magyar konzul (a Lämeliskola t. i. osztrák védelem alatt áll) Niszimnek kezet nyujtva hangosan megdicsérte. A jelen volt Chacham Basi (az egész város hivatalosan elismert főabbija) pedig azt mondta reá, hogy asre joladto, boldog lehet a szülője. Abban a pillanatban, amidőn e szavak elhangzottak, egy a nagy vizsgaterem hátulsó sarkában álló görnyedt hátú, fonnyadt arcú vézna yemenitának szemei valóságos fénysugarakat szórtak, de azért csak nem merészkedett előtérbe lépni.

Odakint az iskolaépület előtt pedig egy barna leányzó járdogált türelmetlenül föl és alá. Niszim bizonyítványát átvéve, a teremből kimenet megpillantotta atyját, hozzáfutott, nyakába borult és csak annyit mondott: Aba, anachi eheje móre ivri: Apám, én héber tanító leszek!

3.

Peszach előtt lévén az idő, benéztem egy pászkasütőházba és ott találtam Niszimt, szorgalmasan hordta a pászkakészítéshez szükséges vizet, Sosána pedig héber dalokat énekelve, a laskák nyújtásánál szorgalmaskodott. Engemet megpillantva, így szólt hozzám Niszim: Uram,

bölcseink is azt tanítják: Szeresd a munkát és gyűöld az uralkodást. Nekem a szünidőben sem szabad pihennem. Dolgoznom kell, hogy a szükséges pászkát megkeressem.

Az ünnep elteltével Niszim belépett a szemináriumba. Mindkettőnk öröme Niszim közvetlenül is tanítványom lett. Ami az én óráimat illeti, Niszim különösen a zsidó történelemben és a héber költészeti irodalomban tűnt ki.

A szemináriumban töltött első szemeszter végén Niszim arról az elhatározásáról értesített, hogy a két és fél hónapos nyári szünetet, mint sok más kollégája, ő is a zsidó kolóniákban akarja tölteni. Reméli, azt mondja, hogy ő is fog találni ott valami bármily nehéz mezőgazdasági munkát, hogy szülőinek és kisebb testvéreinek valamivel segítségükre lehessen. Én ajánlólevelet adtam neki barátomhoz, dr. Mirkin, a petachtikvai német zsidó árvaház igazgatójához. Amint utólag tudomásomra jutott, Niszim ott is kitünően bevált. Közben kitört a világháború, vele a soha el nem képzelt drágaság és pénzszükség és a nyomor Juszeff házában is, ahol bőség sohasem volt, mind nagyobb mérveket öltött. Nehéz megpróbáltatások következtek. Sokszor figyeltem meg, hogy Niszim a szeminárium menzájában kapott nem bő ebédhez kis bögrét hoz magával és amikor azt hiszi, hogy senki sem látja, levesének jó fele részét hamar beleönti a bögrébe és kabátja alá rejtve, magával viszi.

De Niszim minél kevesebbet evett, annál többet tanult. Mindjárt az első évfolyam vizsgánál annyira kitűnt Klopstok Messiásának megbeszélésével, hogy a jelen volt német főkonzul egy különös jutalmat, egy hegedűt atánlott föl neki.

Nemsokára a háború kitörése után, Juszeffet behívták katonai szolgálatra. Juszeff egy munkásosztagba beosztva, sok más yemenitával a Ber-Seba mögötti sivatagba került, ahol utakat csináltak. A családfenntartó távozásával Niszim családjában otthonos lett az éhség a szó legborzasztóbb értelmében. Szegény Niszim potom díjazásért privát leckéket adott, fűhöz-fához fordult, munkaalkalmat keresve, de igen csekély sikerrel. Ideálmusa mindazonban nem hagyta el. Erőszakkal ragaszkodott ahhoz, hogy ő is résztvegyen és tanítson a szemináristák által rendezett díjtalan héber esti tanfolyamon és ő az ő yemenita negyedét választotta pedagógiai tevékenysége színteréül. Niszim modorán és viselkedésén yemenita volta már alig volt fölismerhető. Csak egyetlen egyszer árulta el eredetét. Ez akkor történt, amidőn iskoláink, tanítók és tanítványok, Petach-Tikvára mentek, hogy segédkezzünk a mindent elpusztító sáska kiirtásában. Akkor a nehéz, de többnyire hasztalan munka közben Niszim egy csomó szép kövér sáskát fogott, eltünt a sorból, a kerítés mögé húzódott, ott tüzet rakott, a sáskát szép pirosra

sütötte és mohón megette. Rajtakapva aztán szépen elpirult és igen szégyelte magát.

Épp mostanában lesz egy éve annak, hogy Niszimet borzasztó csapás érte. Atyját, Juszefet tizenhat társával együtt egy angol repülő bombája darabokra szaggatta.

Niszimet ez a csapás mélyen lesujtotta, de azért lankadatlanul tovább tanult. A szeminaristák önképzőkörében tartott előadásai mindig föltünést keltettek. Csak éppen a szeminárium fuvózenekarában, ahol ő mint zenekedvelő és zeneértő kiváló részt vett, üresedett meg a helye.

Aközben a halál angyala rendkívül bő aratást tartott a yemenita negyedben. Éhség és veszedelmes ragályos betegségek elpusztították a yemenita község nagyobb részét. Niszim emberfölötti erővel dolgozott, hogy az ő árva kis testvérei ne kerüljenek ki az utcán kolduló gyermekek keserves sorába.

De mintha az szegény Niszimemnek a nyomorúság serlegét egészen a fenekéig kellett volna kiürítenie, nemsokára még egy második kegyetlen csapás is érte. Mert Sosána, aki éppen a leányiskola nyolcadik osztályát elvégezte, kiütéses tifuszba esett. A hiányosan táplált szervezet a borzasztó betegséget nem bírta ki és harmadnapra áldozatául esett.

Az egész leányiskola kivonult a kedvelt tanítvány temetéséhez. Az immár egészen lesujtott Niszim könnyeket fakasztó gyászbeszédet mondott, kiindulva az Énekek Énekének verséből: „Kasosana bén hachochim, kén rajati bén habanol“, mint a rózsa a tövisek között, olyan volt az én kedvesem a lányok között. Az utolsó nyár folyamán Niszim mint a szeminárium legfelsőbb évfolyamának kitűnő tanulója bevonult és a konstaninápolyi tisztképző-tanfolyamra lett vezényelve. Idejövet fölkerestem Konstantinápolyban és akkor azt mondta nékem, hogy már alig várja az alkalmat, hogy - az angolokkal szembekerüljön, hogy megbosszulhassa ártatlan apját, ezt a szentet, aki ott nyugszik a közös sírban, a sivatag forró homokjában.

„Aki még nem tud kérdezni.“ (Egy 16. századbéli párisi Hagadából)

ELVESZETT VILÁG. A szegedi Dugonics-társaság egyik legutóbbi felolvasó ülésén vendégül látta a Szegedről Budapestre elszármazott Kőrös Mihályt, aki évtizedekkel ezelőtt a fővárosi lapok szorgalmas poéta munkatársa volt, de azóta a kereskedői pályán működik. A szegedi lapok nagy cikkekben ünnepelték Kőrös Mihályt, sőt az egyik lapban Várossy Gyula plébános méltatja az őszfejú zsidó kereskedőt, aki szabad idejéből a Müzsának áldoz. A Dugonics-társaság ülésén felolvasott verseinek egyike, a hit hatalmát megéneklő „Elveszett világ“ bizonyára érdekelni fogja olvasóinkat is. A Dugonics-társaság néhány hét előtt tartott közgyűlésén Kőrösi Mihályt beválasztotta tagjainak sorába.

ELVESZETT VILÁG.

Tudásra vágytam s be nem értem avval,
Mi ősidők bölcsétől rám maradt;
Sóvár lelkem mélyébe elmerülve
Kerestem örök igazságokat.

A tudás fénye végül elvakított,
A káprázathoz gyöngé lett szemem; —
S elvesztettem magam elől az Istent,
S nem leltem őt meg többé sohasem.

És mégis büszke öntudattal jártam,
Dacosan fölemelve homlokom;
Dőren áltattam önmagam a hitben,
Hogy istent én magamban hordozom.

S egyszer, hogy a templom felé vitt utam, —
Éppen valami ünnep lehetett, —
Kiáradó zsolttáránek üté meg
Kufár hangokhoz szokott fületem.

S valami belső titkos ösztön súgta,
A szent csarnokba hogy lépjek be én;
Bementem és a hitnek birodalma
Csodás varázssal tárult fel elém.

Vegyest galambösz aggok, zsöngé ifjak,
Morzsolták egyhangún imáikat;
Tekintetükben annyi elfogultság
És szíveikben annyi áhitat.

S megilletődve álltam s tépelődtem:
Mily földöntúli boldogság lehet
Annak, ki így el tud feledni itten
Minden küzdelmet, gondot, érdeket.

Kinek a vallás bölcsesség, igazság
És gyarlóságira vigaszt lel itt;
Akit a hit hatalma fogva tarthat
És meg sem érzi rabbilincseit.

Akit az élet harca porba sujthat,
A hit az újra fölemeli őt;
Ki balzsamirt talál minden sebére,
S a küzdelemhez új reményt s erőt.

Sokáig álltam ott és könnyem kicsordult,
A kétely marta, tépte lelkemet...
Hát elveszti az földi boldogságát,
Kinek a hit világa elveszett?!...

Kőrös Mihály.

DR. VENETIANER LAJOS:
ROSSHEIMI JÓZSEF A SZÓSZÓLÓ

sodálatos, hogy ettől az időtől fogva már nem a dominikánus kolostorok sötét árnyai rémitgették a zsidókat, hanem a reformáció hívei, a vallásos megvilágosodottság zászlóvivői. A legtávolabbról sincs szándékomban a reformáció értékét és az emberiség haladását előmozdító fontosságát csökkenteni, de kissé kényes tere vezet most előadásom fonala, midőn a zsidóság történetének nézőpontjából akarok képet festeni arról, kinek emlékét hódoló tisztelettel őrzik a protestánsok milliói. Állítólag macedóni Nagy Sándor hadvezére, a félszemű Antigonus volt a világon az első, ki magát lefestetvén, profilképet készíttetett, hogy ne lássék meg vakszeme a képen; azóta nagyot hódított a gondolat, az előnyös oldalról felvett profilképeket szeretik az emberek s Luther Mártonról is csak profilképeket mutat be a világtörténeti irodalom; teljes képet csak akkor alkothattunk róla, ha ismerjük azt, amit a világ legkevésbé tud s egyáltalán nem is gyanít, a zsidóság iránt tanúsított viselkedését. Már 1519-ben, két évvel azután, hogy a wittenbergi templom ajtajára szögezte tételeit, a 22. Zsoltár magyarázata közben igen komolyan elítélte a zsidók ellen táplált gyűlöletet s nemcsak érthetőnek, de nagyon természetesnek mondta a zsidók tartózkodását a keresztény hittől, melyre nem fognak áttérni, amíg oly „állatiasan” bánnak velük. Négy évvel később kiadott egy iratot „Dass Jesu ein geborener Jude gewesen” címmel, melyben a zsidók iránti szeretetéből már ostort font a pápisták ellen, kik megbecs-

Rosner Károly: Tanulmány a bolygó zsidóhoz
Karl Rosner: Studie zum Ewigen Juden

telenítik a keresztény nevet, amiért a zsidókkal úgy bánnak „mint a kutyákkal”, s arra kéri minden ellenségét, hogy ha már majd megúnják őt eretneknek szidni, úgy örülni fog, ha zsidónak fogják csúfolni; sőt a zsidóság iránti elragadtatásának az ő nyers modorával akként ad kifejezést, hogy „ha zsidónak születtem volna és átváltozásra kénytelenültem volna, úgy inkább disznóvá, sem hogy kereszténnyé váltam volna”; végül kikel a vádak ellen, mikkel a zsidókat rágalmazták s ajánlja, hogy ipart, földművelést s minden egyéb keresetforrást nyissanak meg számukra. Amde csakhamar nagyon aggályos tünetek mutatkoztak, melyek komoly bizalmatlanságot ébresztettek Luther szerelme iránt. Mind sűrűbben kezdett már protestáns területeken is felhangzani a vérvád meséje, melyet Luther egyetlen szavával elnyomhatott volna s ő hallgatott. Majd János Frigyes szász választófejedelemről terjedt el a hír, hogy elrendelte országában a zsidók kiűzését, ami, ha valóra válik, végveszélybe sodorja a német zsidóság nagyrészét, minthogy János Frigyes volt a protestáns fejedelmek szövetségének (a schmalkaldeni szövetség) feje, így példáját követték volna a többiek is, főleg mert köztudomású volt, hogy János Frigyes semmit sem tesz országos ügyekben Luther tanácsa nélkül. Ismét Rossheimi József volt az, aki a mentés munkájára vállalkozott. Hivatalos ajánlólevelet szerzett Strassburg város tanácsától János Frigyeshez, az elszászi reformátor Capito pedig meglehangú baráti ajánlatot adott neki Lutherhez. A legnagyobb reménységgel kelt útra, először is Wittenbergába, hol az a lesújtó meglepetés érte, hogy Luther nem akarta még fogadni sem; hiába volt minden könyörgőlevele, mikkel csak annyit tudott elérni, hogy Luther írásban közölte vele, hogy nem pártolja kérését, mert a zsidók hálátlanok, sokat írt és beszélt eleinte érdekükben, de látja már, hogy mitsem használ, ők továbbra is ragaszkodnak tévelygésükhöz. Rossheimi József most már eleget tudott; látta, hogy Luther abban a reményben ringatózott, hogyha szeretetet hirdet a zsidók iránt, úgy valamennyien tülekedve fognak rohanni az ő hitének ölelő karjaiba. Természetes, hogy Luther ajánlata nélkül hiába kopogtatott János Frigyesnél, nem is bocsátották színe elé. De azért nem vesztette el reménységét; a következő évben, 1539-ben, Frankfurtban gyűltek össze a protestáns szövetségesek, mely gyűlésen János Frigyes brandenburgi Joachimmal és hesszeni Fülöppel napirendre tűzette a zsidókérdést is, melynek tárgyalása során a gyűlésbe idézték, hogy Lutherrel vitalkozzék a Szentírás helyes értelméről. József nem volt hivatásos tudós, nem volt céhbeli, de a Szentírás ismeretével s értelmezésével annyira Luther fölé kerekedett s annyira megnyerte a fejedelmek s a velük volt tudósaik tetszését, hogy Melancthon kért szót s az elhangzott vita hatása alatt a következőt mondta el: Egy öreg lutherista pap, Niger Eusebius járt nála Wittenbergában s elbeszélte neki s a jelenvolt Bulser reformátornak, hogy 1510-ben ő volt az a berlini pap, kit Jeromos püspök kirendelt az ostyavád miatt elfogott 38 zsidó megtérítésére; miután ez nem sikerült, a bíróság mind a 38-at máglyahalálra ítélte; az ítélet végrehajtása előtti este hozzájött az a bernai üstföldozó, ki az ostyát lopta s a büntetéstől való félelmében a zsidókra fogta, hogy nekik adta el az ostyát; de most, hogy halálra ítélték őket, lelkiismerete nem hagyja nyugodni s meggyónja, hogy egyedül ő a bűnös, hazugság volt a vádja; Niger Eusebius még azon éjjel felverte álmából a püspököt, s kérte, hogy mentse fel a gyónási titok megőrzésének kötelessége alól. A püspök hallgatást parancsolt reá s másnap 38 ártatlan zsidót égettek el Berlinben. Azóta nem volt Nigernek nyugta s hogy azt megtalálja, azért lett ő lutherista, Melancthon szavait mint kinyilatkoztatást hallgatták meg a fejedelmek, nem esett ott többé szó a zsidók kiűzéséről, még János Frigyes is megszegyenülten hátrált meg kiűzési indítványával. Csak Luther nem békült meg; mit neki Melancthon? mit neki igazság? A zsidók nem tértek meg őhöz, pusztuljanak hát! No meg azonfelül bántotta az is, hogy a Szentírás helyes értelmezésének varázsseprűje, mellyel ő a pápaságot akarta elseperni, egyre hordja hatalmas tartályokban

a Szentírás bő forrásából azt az áradatot, mely már-már őt magát fogja megsemmisíteni. Ha már van reformáció, legyen az gyökeres s gyors egymásutánban támadtak a reformátorok, kik túltettek Lutheren, eljutottak az unitárizmusig, sőt a szombatosságig, sőt már hangos követelések is hallatszottak, hogy vissza kell forgatni a vallástörténet kerekét egészen a zsidó Jézusig, ami a reformációnak egyetlen helyes konzekvenciája lett volna, amire azonban Lutherből kitört olyan viharzó nyersesség, mellyel Von den Juden című förmedvényét megírta, aminőt addig keresztény pap tollából nem olvasott a világ. Avval kezdi, hogy nem akart többé zsidókról írni, de mégis csak kell, mert már oly arcátlanok, hogy a keresztényeket is meghódítják. E bevezetés után csak úgy ömlik belőle a szitkozódás s izgatás. Mit akarnak, hiszen már eljött a messiás, minek csalhatatlan bizonyítéka az, hogy a kereszténység teljesen elnyomja a zsidóságot. S mit jajgatnak, hogy a németek oly kutyául bánnak velük; hát mi hívtuk őket Jeruzsálemből? Nyitva az út, menjenek s megszabadulunk szerencsétlenségüinktől. Templomaikat felgyujtani, házaikat le kell rombolni, lakjanak istállókban, vagyonuk elkobzandó s abból az áttérteket kell támogatni; máglyára összes könyveikkel, de még a bibliájukkal is, mellyel legőzömbölgőbbet hódítanak; a fejedelmek üzzék ki őket s ha nem tennék, úgy a papoknak kötelessége addig izgatni a népet, míg az kaszát-kapát nem ragad, hogy úgy irtsa ki e fajzatot. „Ha hatalmamban volna — úgymond Luther —, megfenyíteném tudósaikat s legjobbjaikat azzal, hogy a nyakcsigolyájuknál szedném nyelvüket, míg be nem látnák, hogy nem egy, hanem három az Isten.” No hát ehhez igazán nem kell Luther Mártonnak lenni, hogy ily módon adjon kifejezést jámbor óhajának. De ő hatalma tetőpontján állt, Szentírás volt minden szava, úgy kapkodták a röpiratot, mintha manna hullott volna a magas egekből, már a második kiadást is nyomták, amidőn Rossheimi József terjedelmes elleniratával a strassburgi tanácsnál legalább azt tudta elérni, hogy Elzászban a könyv terjesztését betiltották. Többet egyelőre nem tehetett hazájában, sürgősebb segítségre volt most szükségük a cseh zsidóknak, minthogy garázdálkodó zsoldos csapatok gyujtogattak s raboltak az országban, ellenük mitsem tehetvén a nép, a zsidókat okolták minden bajért, minek folytán Ferdinánd elrendelte a zsidók kiűzését Csehországból. József, nem törődve a nagy sérelemmel, melyet azelőtt nyolc évvel követtek el ellene a cseh zsidók, amidőn meghívásukra Prágába jött, hogy kiegyenlítse köztük a közösségi élet terén felmerült ellentéteket s amikor az elégedetlenek megrohanták őt szállásán s csak életveszély közben tudott karmaik közül menekülni, nem törődött a hálátlansággal, testvéreit bajban tudta, miután V. Károlytól ajánlatot szerzett Ferdinándhoz, téli időben, lóháton tette meg az utat Elzásztól Prágáig s megakadályozta a kiűzési rendelet foganatosítását. Alig tért vissza otthonába, újabb panaszos hírek szólították mentő munkára: magának a császárnak a katonái, kiket Spanyolországból hozott, hogy döntő csatát vívjon a protestáns szövetségesekkel, fosztogatták a községeket, melyeken átvonultak s József kieszközölhette a császárnál a szigorú rendeletet, mely megtiltotta a spanyol zsoldosoknak, hogy a zsidókat bántsák. S amikor a mühlbergi csatában Károly leverte a schmalkaldeni szövetséget, a császár győzelme József diadala is volt, mert a császári uralom megerősödése jó reménnyel biztathatta a zsidókat is. S valóban, a nyugalom néhány éve következett, melyben megadatott Józsefnek, hogy császára iránt leróhassa legnagyobb háláját azzal, hogy életét mentette meg. Ugyanis II. Henrik francia király szövetkezett Károly ellen Szász Mórival s nagy titokban előkészített terv szerint meg akarták támadni Károlyt Insbruckban, ahol akkor tartózkodott; József tudomást szerzett erről az Elzászon átvonult csapatoktól, gyorsfutárt menesztett Insbruckba és a császár megmenekült. Erről tudomást vesz bőven a világtörténet, de azt természetesen elhallgatja, hogy a merényletet József keze hiúsította meg. Két évvel utóbb, 1554-ben, már elhallgat Józsefről minden tudósítás, hallgat róla a krónika s azt

Karl Rosner : Herbst

Rosner Károly : Ősz

sem tudjuk, hol van eltemetve, hol porladt el annak a nagy léleknek hüvelyé, melynek minden törekvése a zsidóság emberi jogaiért való küzdelmében merült ki. Csendes visszavonultság nyugalmában, boldogító családi kör közepette dobbant-e utolsó a szíve, vagy martalócok vadsága készítette sírját útszéli árokban? Naplójának utolsó feljegyzése elmondja, hogy amikor 30 évvel azelőtt Rossheimot megmentette a parasztlázadóktól, akkor a polgármester küldöttség élén biztosította őt a város örök hálájáról s most Rossheim tanácsa kiutasította a város zsidóit s neki sem kegyelmezett. Új nemzedék jött, mely nem ismerte már Józsefet s a 70 éves agg vándorbotot ragadt. Merre vette útját? A délnémet községek minden ünnepkor, midőn a halottakról emlékezünk, mai napig is első helyen foglalják imájukba az ő nevét, ki közel félszázadon át fáradhatatlan odaadással buzgólkodott elnyomott hitrokonai érdekében s aki bölcs szívvel tudta feltartóztatni azokat a viharokat, melyek az újkort megnyitó politikai és szellemi forradalmaiban a zsidóságot akarták eltörölni a föld színéről. A nagy idő nagy embert szült s a Gondviselés örökös Izráelen; melynek mint a múltban, úgy a jövőben is lesznek emberei, kik vádakat döntenek, rágalmaikat eloszlatnak, jogokért küzdenek s diadalt szereznek majd az igazságnak.

DR. BERNHARD MÜNZ (WIEN): EGY ZSIDÓ FILOZÓFUS

— Josef Popper-Lynkeus 80-ik születésnapjára —

Popper szociálfilozófus, akinek szíve és feje a társadalmi etika vártáján áll. Írói álneve Lynkeus: toronyőr, az emberiség legmagasabb csúcsain messzehangzó szóval figyelmeztet, ha ellenség közeleg és örömmel hirdeti, ha bajtársakat pillant meg a távolban. A morva Kölnben született, az ottani gettóban nevelkedett, apja zenekedvelő kereskedő volt, anyja egy prágai zsidó tudós leánya, első tanulmányai a héber grammatika és a biblia voltak, majd a zsidó iskolából kikerülve, az alsó reáliskolát kezdte látogatni, amelyet Prágában fejezett be. Ezután a Politechnikumra került, majd Wienben hallgatta az építészetet és technológiát, kitűnő mérnöki oklevelet szerzett, mindamellett nem tudott az államvasutak gépgyárába bejutni, a prágai politechnikumon elnyert aszisztensi állásában pedig szintén nem akarták mint zsidót megerősíteni. Végre a fuvardíjlevelek kezelését bízták rá Prágában, de egyszerre hirtelen áthelyezték a Bánátba a szerbsertésbehozatalhoz, innen súlyos betegen Temesvárra, majd felgyógyulva Budapestre került a távirdához, egy évi újabb betegeskedés után pedig visszakerült Bécsbe, ahol több találmányával kísérletezett, sokat foglalkozott különösen a repülés problémájával, de anyagi eszközhiányában eredménytelenül. Legtöbbet ért el az elektromoserőátvitel terén, amiről 1862-ben lepecsételt tervezetet adott át a császári akadémiának, de nem talált méltánylásra és így az eszme 20 évvel később Németországból tette meg diadalútját a világba.

Találmányaiban csalatkozva, Popper egész energiájával a szociológia felé fordult és ezután egymásután jelentek meg nagy munkái, amelyekkel maradandó nevet biztosított magának a tudományos világban, Szociáletikája a gyakorlati irányt követi, de folyton szem előtt tartva a kultúrprobléma lényegét. A természet és erkölcsiség viszonyát és konfliktusait senki sem fogta fel mélyebben, mint ő. Nem riad vissza attól, hogy a frázisos ideálokat lerombolja és éppen az önfenntartási ösztön egoizmusából vezeti le a legfőbb emberi principiumának legerősebb argumentumait. A bizonyítékot a pszichológiai indukció segítségével szolgáltatja.

Gondolkodásában és tanításaiban az individuum legmagasabb értékléséért, az egyéniség teljes függetlenségéért [küzdött. Az egyéniség kifejlődése érdekében állította fel az „Allgemeine Nährpflicht“ elméletét, amelyet 813 oldalas hatalmas könyvében fejtett ki. Az egyént meg kell szabadítani véglegesen a gond és nélkülözés rémeitől. A „kötelező tápszolgálat“ minden embert kötelezné arra, hogy életének bizonyos idejét a közellátás munkájának szentelje, amivel szemben épp ez a közellátás az egyén független fejlődését biztosítja és nem nyomhatja el többé semmi az emberi élet értékét. „Ha egy egyén, amely másnak az életét nem veszélyezteti, akarata nélkül vagy ellenére elpusztul a világból, ezt sokkal fontosabb eseménynek kell tartanunk, mint minden politikai,

vallási s nemzeti eseményt.“ Az emberi életnek mindenekelőlé való helyezése, ez a prófétai ideál az isten képmására alkotott emberről, vonul keresztül Popper-Lynkeus szociáletikai rendszerén, amelyet mindenkinek figyelemmel kellene kísérnie, aki az emberiségnél nem feledkezik meg az emberről.

Popper-Lynkeus messze kimagaslik a nemzetgazdászok közül, akik az embert különböző osztályokba sorozzák és a szociális problémát nem mint emberi, hanem mint társadalmi problémát tárgyalják és főleg a proletáriátus, a munka és bér kérdéseit látják és nem törődnek azokkal a számtalanokkal, akik más osztályokból küzdenek keservesen a pusztalétért, „mert ezek nem jelentkeznek olyan hangos batallionokban, mint a munkások mert ná-

lunk nem lehet olyan szubtilis nemzetgazdasági argumentációkat alkalmazni, mint a bérkérdésnél“.

Megszégyenítően mutat rá Popper arra a tényre, hogy az emberi élet ma mennyire kisebb becsben áll, mint a 18. században, amelynek humanitárius ideáljait szinte atavisztikus brutalitással ma túlhaladott illúzióknak tekintik. Poppernek minden individuum egy-egy mikrokozmos, amely sajátos és egyedülálló módon tükrözi vissza az egész világot és így ennek elpusztulása egy egész világ elpusztulását jelenti.

Nyolcvanadik születésnapját ünnepelték a napokban a kiváló filozófusnak, csak egy-egy gondolatot ragadhattunk ki ebből az alkalomból élete művéből, amelyet elmélyedéssel kell tanulmányozni és amely termékenyítőleg foghatni mindenkire, aki a szociáletikai problémákkal komolyan foglalkozik.

Josef Popper-Lynkeus

JOSAFAT VÖLGYÉBEN

Lassan és érzéssel

PATAI JÓZSEF verse. Megzenésítette: CSILLAG LIPÓT

hordják a terhét, bár roskad a vállunk, és
röp-dös a vágyunk el messzi-re egy-re, és

eny-he nyugalmat se-hol se találunk, (Csak hordjuk a terhét, bár roskad a vállunk) és
berces ó-roni-ra, a két-se jü-hegve,

(Csak röp-dös a vágyunk el messzi-re egy-re.) Vad sikla-te-tő-ről vad sikla-te-tő-re Tu-

tunk, rohanunk minde-lő-re, e-lő-re; vad siklate-tő-ről vad sikla-te-tő-re. és

villog a pallas, a végzet, az a-tok, és lökve taszít-ja, bá-rát a bá-rá-tot; és
hid veret át a nagy Jemmi-vi-lág-ba, és ar-ra to-longunk li-hegve, so vágy-vá; Rones

vil-log a pallas, a végzet, az a-tok s-ent hid veret át a nagy Jemmi-vi-lág-ba.

FOLYÓ- HEGYRŐL

MILLIÓKAT GYŰJTÖTTEK össze Bangha páterék rövid idő alatt sajtóra, ólomkatonákra és egyéb hadi felszerelésekre, hogy a zsidók ellen kellő fegyverzettel indíthassák meg a harcot; a zsidók pedig milliókat áldoznak mindenféle általános jótékony célra és ha a zsidóság saját egyéb ügyéről van szó, legtöbbször a „nem kell felekezetieskedni” című üres jelszó mögé bújnak. Milliókat gyűjtöttek a zsidóság ellenségei, hogy betűvel, írással izenjenek hadat az Írás népének, az Írás népe közt pedig még mindig vannak, akik a zsidó írást, az egyetlen lehetséges zsidó defenzívát fölöslegesnek tartják.

BLEYER EGYETEMI TANÁRNAK megadta a kellő feleletet Ignatus és ezek után fölösleges is volna vele új vitába bocsátkozni. De a zsidóság levonhatja a tanulságot, hogy hiába minden; egyetemi tanárok, tehát a keresztény intelligencia tagjai is a zsidó vallás fenntartásában hazafiatlan elkülönödést látnak. A zsidóság tehát, mikor a saját lét-fenntartásáról van szó, ne kacsintson mindig kifelé, mert odakinn úgyis mindenképpen csak elfogultsággal fog találkozni, ellenben irányítsa a tekintetét kizárólag befelé, hogy a zsidóság belső élete minél tartalmasabbá, minél egészségesebbé edződjék.

LESZ-E ZSIDÓ PALESZTINA vagy nem lesz, az még a jövő kérdése. Az angol kormány megígérte, az amerikai kilátásba helyezte, a francia és az olasz támogatja, a pápa nem emel ellene kifogást, Czernin az osztrák és magyar kormány nevében rokonszenvét fejezte ki, a német kormány foglalkozik az eszmével, a nagy német napilapok vezércikkekben fejtegetik a kérdést, a török kormány egyelőre már szabad letelepülést ígér. Szóval mindenütt komolyan foglalkoznak a palesztinai problémával, melyet különböző szempontokból lehet megvilágítani. Lehet benne hinni, lehet benne kételkedni, de annyi egészen bizonyos, hogy nagy és komoly dolgokról van szó, amit a kivándorolni egyáltalában nem szándékozó zsidóságnak is figyelemmel illik kíséreni. Nálunk meg egy komikus kis társaság a legfőbb feladatának tekinti, hogy az egész ügyből „heccet csináljon” és a közönséget Palesztinát illetőleg mindenféle vicces kérdésekkel mulattassa. Mintha ők nem lehetnének itt épp olyan „patent hazafiak”, ha Palesztina önálló zsidó kultúrcentrum lesz. Úgy tesznek, mintha legalább is kényszeríteni akarnák őket, hogy a húsos fazék mellől Palesztinába vándoroljanak, holott Palesztinába munkás zsidókat várnak és nem „chaluka-zsidókat”, amiből éppen elég van ott. (Secundus)

KRÓNKA ÉS SZEMLE

A MAGYAR ZSIDÓ IRODALMI ALAP, melynek legutóbbi számunkban közölt alapítvány- és adomány-kimutatása már méltó fundamentumnak mondható, lelkes visszhangot talál mindenütt, ahol a zsidóság ügyét érző szívvel és megértő lélekkel kísérik. Számosan jelentették dr. Hevesinél az Alap nagobbmértvű támogatását, így többek között Ormódy Vilmos főrendiházi tag, dr. Weisz Jakab, udvari tanácsos, Balabán Adolf nemcsak maguk óhajták az Alapot gyarapítani, hanem gyűjtőíveket is átvettek, hogy másokat is hozzájárulásra serkentsenek.

Barta Manó a Lipótvárosi demokrata kör több tagja nevében bejelentette, hogy dr. Hevesinek március hó 9-iki szombati templomi beszédének hatása alatt megkezdtek az Irodalmi Alapra való gyűjtést. Dr. Müller Adolf megyei főorvos, kir. törvényszéki orvos (Nagykikinda) ugyane beszéd hatása alatt felkereste dr. Hevesit és bejelentette, hogy nagyszabású akciót indít az Alap érdekében.

Fried Ignác kálozi földbirtokos 1000 koronás alapítványát beküldve, kiemeli, hogy a zsidó jótékonyági intézményeknek is érdekében áll az Irodalmi Alap támogatása, mert tény, hogy speciális zsidó jótékonyágot gyakorló alanyok fogyóban vannak, így kötelességünk a zsidó műveltség és vallásérvölcsi élet fokozásával legalább a jövő nemzedékben ez alanyt fenntartani és fejleszteni.

Jánosi Engel József udvari tanácsos (Pécs) szerkesztőkhöz intézett levelében értesíti, hogy alapítványát személyesen fogja bejelenteni, egyben kifejti, hogy az Irodalmi Alap ügyében indított akciót mennyire fontosnak és időszerűnek tartja. „A zsidóság legszélesebb rétegeit kell megnyerni és ezt nem vaskos tudományos kötetekkel, hanem csakis azokkal az eszközökkel lehet elérni, amelyek a másfelekezetűeknél mind kitűnően beváltak: népszerű, jól megírt és olcsó olvasmányokkal, amelyeket akkor nemcsak a zsidók, de másfelekezetűek is olvashatnak és ezáltal gazdag irodalmunkat és történetünket megismerhetnék. Nekünk a fiatal nemzedékre és főképp a női nemre kell hatnunk, mert az ő kezükben fekszik Izrael jövője. A világirodalomban német, francia, angol és olasz nyelven jelentek meg a zsidókat méltató munkálatok, melyeket magyarra lefordítva, a magyar zsidóságnak ismerni kellene. Ha ilyen módon segítenők elő a zsidó történelem és irodalom ismeretét, nem fog előfordulni, amit több ízben volt alkalmam sajnálattal tapasztalni, hogy egyébként jó zsidó házakban a fiatal nemzedék, ünnepeinkről lévén szó, azt kérdezte, hogy tulajdonképp mi az „purim”? mi az „chanuka” és egyéb mélyeséges tudatlanságot eláruló kérdést. Csakis a Magyar Zsidó Irodalmi Alap által kiűzött célok megvalósítása által lehet a vallási közömbösséget legyűrti és vallásunk és szokásaink iránti lelkesedést a fiatal nemzedékbe ültetni. És — last not least — az említett magyar fordításban megjelenő munkálatok által hazánk összes felekezetei megismerkednének a zsidó

★ R E M I É N Y ★

A magyar zsidó ifjúság lapja, gazdag tartalommal, pompás illusztrációkkal. A Mult és Jövő közreműködésével szerkeszti: dr. Molnár Ernő. Előfizetési díj egész :: évre 12 korona. ::

==== Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV. kerület, Magyar-utca 3. szám. Telefon: 96-30. ====

nép szenvedésteljes történelmével, költészetével, irodalmával; ez csak becsületünkre válhatik, hogy nem az antiszemita lapokban terjesztett rágalomok és hazugságok lennének az egyedüli források, amelyekből a magyar nép a zsidókat ismerni tanulja. Ez mérhetetlen előnyt biztosítana felekezetünknek. Angolország most egy külön „Propagandaminisztérium”-ot szervezett, hogy a neki hasznos eszméket az összes ellenséges országokban terjessze és az angol szívósság mellett mindenestre eredményeket fog elérni. Ami ily tág téren létesült, az ne sikerüljön saját hazánkban és sokkal magasabb célok érdekében?”

Fogadja igen tisztelt Szerkesztő úr kiváló tiszteletem nyilvánítását, mellyel maradtam készséges híve

jánosii Engel József.

Dr. Bernstein Béla nyiregyházi főrabbi gyűjtésének első részletét, 1300 koronát, beküldve, a következőket írja:

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

Ma küldtem el a Mult és Jövő címére eddigi gyűjtésem eredményét, melyet örömmel teszek le a mi „békeoltárunk”-ra, a Magyar Zsidó Irodalmi Alap részére. Mondhatom, hogy mindenfelé, ahol kopogtattam, a legnagyobb megértésre találtam és nem is kételkedem abban, hogy minden intelligens zsidó belátja, hogy ma, mikor a nyomtatott szó hatalma és birodalma mindinkább terjed, nekünk is feltétlenül gondoskodnunk kell arról, hogy kellő anyagi alap álljon rendelkezésünkre, a magyar zsidó irodalom céljaira.

Akarom hinni, hogy nemcsak az én lelkemet ragadta meg a Magyar Zsidó Irodalmi Alap szép és hatalmas gondolata, de kartársaim lelkét is, akik épp úgy tudják, mint én, hogy mily nagy a tudatlanság és tájékozatlanság in judaicis a mai modern zsidó nemzedéknél; ők épp úgy érzik, mint én, mily zavarban vagyunk, mikor a „hittan” alkalmával ifjúságunkat az előadott vallási, történelmi, irodalmi kérdéseknél magánolvasmányra akarjuk utalni és — szégyenszemre nem tehetjük, mert teljesen hiányzik a megfelelő rövid és olcsó ismertető olvasmány. Pedig a legtöbb esetben igen jó eredményt érhetnénk el általa, lelkeket hódítanánk és biztosítanánk a zsidóság számára.

Én hiszem is, hogy lelkes kartársaim, főleg akik nagyobb községekben, kultúrközpontokban működnek, szívesen felhasználják a közelgő ünnep alkalmát, hogy hallgatóik figyelmét felhívják a Magyar Zsidó Irodalmi Alap nagy és fontos hivatására, azután pedig készséggel állanak a szent cél számára gyűjtők sorába.

A háború bizony úgy is rettenetes pusztítást végzett a zsidóság sorában, sokat rontott főleg a zsidó középosztály vallásosságán, tapasztalhatja ezt mindenki, aki nyitott szemmel vizsgálja állapotainkat, az eljövendő békében első gondunknak kell lenni, hogy betömjük a támadt réseket, kipótoljuk a szenvedett veszteségeket.

Álljunk tehát mindannyian, akik a zsidó kultúra érdekét szívünkön viseljük, a Magyar Zsidó Irodalmi Alap szolgálatába is, hogy hivatásunknak mielőbb meg tudjunk felelni. A magam részéről szívesen bocsájtom csekély erőmet továbbra is rendelkezésére és maradtam

Nyiregyháza, 1918 március 18. Kiváló tisztelettel

dr. Bernstein Béla, főrabbi.

Dr. Bernstein Béla gyűjtéséhez eddig a következő hívei járultak hozzá: Haas Ignác 300, Bodor Zsigmond 200, Bogdán Ferenc 200, Klár Gusztáv 200, Burger Pál 100, Kun Ármin 100, N. N. 100, Baruch Artur 50, Lichtmann Dezső 50 koronával. — Dr. Stamberger Ferenc budapesti kir. közjegyző 100, Kanitz Arthur 100, Mauthner Henrik 50 koronát küldtek be az Alap javára. Barta Manó első gyűjtéséhez hozzájárultak: Barta Manó 60, Győri Lipót 20, Tirnauer Samu 20, Eisler Mór 20, Kálmán Mór 20, L. K. 10, Dávid Lajos 20, László Gyula 10, Simon 5, dr. Wolf Jenő 30, Zimmer Jenő 5, Kovrus Andor 10, M. O. 5, Bardócz Adolf 30 koronával. Dr. Blank Illés saját 50 koronáján kívül 50 koronát küld be Ekstein Emánueltól Máramarosszigetről. Spitzer Jakab 50, Hönig Mór Nagyvárad 50, F. D. Felsővisó 20, Rapaport Harstein Sátoraljaujhely 20,

Obersohn Miksa Budapest 10, Felter Arthurné Domásnya 5, Hirsch Mártonné Jobbágytelke 5, Löwy Ferenc Besztercebánya 5, Löwy Árminné Besztercebánya 5 koronát küldött be. Dancziger Dezső Dávid Botfalú gyűjtéséhez hozzájárultak: Dr. Kopp Elemér 2, Blatt Károly 4, Hercz Viktorné 5, Benedict Nándorné, Dancziger Dávid 20 koronával. „Őszinte örömmre szolgál — írja —, hogy e nagy és szent ügyhöz csekélyke adománnyal én is hozzájárulhatok.” Morgenstern Károly, Beszterce, gyűjtéséhez hozzájárultak: N. N. Beszterce 10, Morgenstern Károly 5, Sch. S. 10, N. N. 1, Heimann Zsiga 10 koronával. Benedek Henrik gyűjtéséhez hozzájárultak (Eger, Böhmen): H. J. 2, Marsik Sámuel 2, D. S. D. 2, Steinberger József 2, dr. S. Z. 1, dr. H. Gy. 1, Gelber 1, dr. Kimai Mihály 1, Salgó őrmester 1, Steude Frigyes 2, Fucher Izsó 1, Tresser Adolf 2 koronával.

Csillag Lipót, Budapest, gyűjtéséhez a magy. kir. Operaház tagjai közül a következők járultak hozzá: Csillag Lipót 30, Kálmán Oszkár 10, Rózsa Lajos 10, Ney Bernát 5, Déri Jenő 5, Gábor József 5, Budai Izsó 5 koronával.

A beérkezett összegeket átutaltuk a Magyar Bank és Keresk. Bank központi pénztárába a Magyar Zsidó Irodalmi Alap letétjébe. Adományok bejelenthetők dr. Hevesi Simon elnöknel (Budapest, VII., Wesselényi-u. 10) vagy a „Mult és Jövő” szerkesztőségénél.

LENKEI HENRIK, az illusztris poéta, elnyerte egyik színművével az Akadémia Teleky-díját. Nem kell ebből az alkalomból kiváló munkatársunk ismert irodalmi működését méltatnunk, csak örömmel regisztráljuk a hírt Lenkei Henriknek nagy kitüntetéséről, aki a magyar zsidó irodalom speciális területének is lelkes és termékeny munkása. Lenkei költészetének zsidó és bibliai vonatkozásait annak idején hosszabb tanulmányban méltatta a Mult és Jövő, de lesz még alkalmunk erre újból visszatérni.

A REMÉNY ÜNNEPI SZÁMA. A magyar zsidó ifjúság népszerű folyóiratának áprilisi száma gazdag irodalmi tartalommal és pompás illusztrációkkal jelent meg. Balla Ignác, Kun Jenő, Billes Lajos, Neményi Endre stb. elbeszélései és versei, Hevesi Ferenc hangulatos leírása az egyiptomi ásatásokról, héber költőkből vett novellák és versek, Bokor Izsó stílusos Offenbach-cikke kottamelléklettel, természettudományi és ismeretterjesztő cikkek, Wachsberger Mózes történelmi apróságai és a gazdag rovatok rendkívül változatosá teszik a számot, amelyet érdekes Hagáda-illusztrációk, aktuális és természettudományi képek díszítenek. A Remény előfizetői résztvehetnek a Remény által rendezett matinékon, kirándulásokon, sakkversenyeken és pályázatokon. A Remény előfizetési díja egész évre 12 korona. Szerkesztőség és kiadóhivatal Budapest, IV., Magyar-utca 3, II. 3. Telefon 96—30. Mutatványszám díjtalan.

MERSON MIKSA. Mint új Dohnányit ünnepelte a fővárosi sajtó a székesfehérvári kántor fiát, akit mint csodagyermeket Erzsébet főhercegnő fedezett fel és aki azóta itthon Augusztia főhercegnő palotájában adott hangversenyt és a külföldön a legelső zongoraművészek között szerzett nevet. Budapesti hangversenye a zeneakadémiában Merson Miksa diadalmas útjának jelentős állomása volt. És ha egyesek bizonyos indiszpozíciót találtak ezúttal játékában, magyarozatát abban kell látnunk, hogy akkor már atyját gyengélkedve hagyta otthon és alig néhány nappal fia hangversenye után el is hunyt Merson Simon, a székesfehérvári kántor, aki még olvashatta a budapesti lapokban, hogy az ő fia, akibe zenei lelkét öntötte, a legnagyobb mesterek útját járja.

ÚJ FEDŐLAPPAL jelenik meg a Mult és Jövő, mint-hogy a régi elfogyott és háborús technikai nehézségek miatt ugyanolyan tgyártatni már nem lehet. A Mult és Jövő bekötésénél a külső boríték különben úgy is elmarad és így semmiféle zavart nem okozhat, hogy a folyóirat ezen-túl másszínű, egyébként még tartósabb és finomabb fedő-lappal jelenik meg.

„RENDBEN VAN-E MINDEN?” Patai József januári vezércikkének visszhangjául még mindig érkeznek hozzá-
szólások és megjegyzések, amelyek közül csak a legérté-
kesebbeket közölhetjük:

„RENDBEN VAN-E MINDEN?”

A magyar zsidóság reneszánsza.

En nem üdvözölni jövök, megtették ezt már az illeté-
kesek. Tisztán a kérdéshez kívánok hozzászólni.

Az ifjúság nevében emelem hangomat s joggal kérem
meghallgatásomat. „A megújulás ünnepi széderasztala”
mellett is az ifjúság tartja kezében a kérdőjelet! Termé-
szetes, mi, az ifjúság érezzük és nekünk fáj a legjobban,
hogy nincs rendben semmi. Amulattal vizsgáljuk, hogy
miként is tudott elődünk, aki situációjában oly jól érzi
magát, ebbe oly kényelmesen elhelyezkedni? Mint a beteg,
aki érzi, hogy fáj neki, de nem tudja, hogy miye, úgy vol-
tunk mi. Panaszkodtunk, hogy fáj, s mi történt, az, hogy
amit orvosként adtak, az méreg volt. Nem a chéder,
sem a jesiva fáj nekünk, hanem bennük valami, köze-
lebről megmondani nem tudtuk, s akkor beadtak a gyógy-
intézetbe: a világi zsidó iskolába. És vajjon kigyógyítottak-e?
Dehogy! Sülyedő hajóról menekültünk és égő hajóra talál-
tunk. Még betegebbek lettünk, nem találtuk meg, amit
szívünk oly titokzatosan óhajt. Kikerülve az iskola padjai
közül, teljes megpróbáltatásnak vagyunk kitéve, nem
tudunk mibe kapaszkodni — hogy dr. Patai szavaival
éljek, minden összeesküdött ellenünk, nem hoztunk magunk-
kal semmit — s mindinkább közelebb jutunk az égő hajó-
nak már lángoló részeihez s mi is martalékává leszünk.

Hála Izrael Gondviselőjének! hogy a Mult és Jövő har-
sonája útján a magyar zsidóság újjászületését hallják
füleink s szemeink előtt lebeg zászlaja ezzel a felirással,
hogy: „Minden zsidó energiát és munkát a belső zsidó élet
mélyítésére, a zsidó szellemi regenerációra kell fordítani.”

Amint lefelé bocsátottam, nem kívánunk ünnepelni,
— talán még korai volna —, azonban nem mulaszthatjuk
el, hogy a Mult és Jövőnek hálás köszönetet ne mondjunk
azzal, hogy igyekezni fogunk csak a mi segítségünkkel és
bennünk elérendő cél szolgálatában méltó részünket kivenni.

Rajtunk áll a reneszánsz nagy munkája, szóljunk hát
hozzá!

Kétségtelen, hogy a zsidóérzésű művelt, új gene-
ráció magáévá tette a Mult és Jövő programját és az örvend
a legjobban annak, hogy immár nyíltan beszélhetünk a
dologról. Beszéljünk hát nyíltan, ifjúság, akik még nem
távolodtunk el a zsidó élettől, akiknek apái orthodoxok és
akik magunk sem vagyunk még „neologok”.

Valljuk be, hogy a programtól mi teljes világosságot
és teljes nyíltságot követelünk.

Mert eddigelé csupán jelszavakat ismerünk: zsidóérzés,
hitélet, hithűség, vallástalanság, zsidó öntudat stb. stb., de
semmit sem tudtunk arról, hogy ezek mit jelentenek, nem
tudjuk őket miképp értelmezni.

A munkácsi zsidó is, az aradi zsidó is azt vallja magá-
ról, hogy ő jó hithű „igaz zsidó”. A „munkácsi” zsidóról
egyébként nem mondunk semmit, mert arról meg vagyunk
győződve, hogy hozzá a legkevésbé fogunk közeledni,
hogy nem az ő módszere szerint fognak bennünket taní-
tani. Nézzük ám az aradi zsidót! Ő csak a jomkipurt
tartja, mert a szombatot, husvétot, sátoros ünnepet nem az
rendelte el, aki a jomkipurt?! Ha véletlenül eltéved szom-
baton a templomba, imádkozik is, elmondja nagy ájtatos-
sággal — több mint valószínű a magyar fordítás alakjában
— a Semát, a smóne eszrát a Záchor esz jóm hasabosz-
szal (Gondolj a szombat napjára) és — nyugodtan gondol
a sok szorgos teendőre, amelyet e napon még el kell
végeznie. Ertsük meg, mi nem orthodox-neológ harcot kívá-
nunk, csak zsidóról szólunk és tudni akarjuk, hogy hát
mivel is kell valakinek a zsidósága mellett tüntetni és ha
van mivel, mi annak a mikéntje?

Ifjúság! Vajjon mi is beérjük-e azzal, ha elmondjuk a
Záchor esz jóm hasaboszt?

Arra nézve lesünk világos szavakat, hogy mi az a belső
zsidó élet, mimódon, hogyan kell azt mélyíteni?...

Ifjúság! Sok tévelygő jár közöttünk, hívjátok magatokhoz
és mutassátok meg nekik, hogy ez a zsidó reneszánsz jeli-
géje: Minden zsidó energiát és munkát a zsidó belső élet
mélyítésére, a zsidó szellemi regenerációra kell fordítani”,
hogy ennek szellemében kell minden zsidó intézménynek
haladni és hogy minden zsidó kiadványon rajta kell lennie
ennek a jelgének, melyet egyébként a Mult és Jövőnek
közelebről kell majd megvilágítani, mert úgylátszik vannak
sokan olyanok is, akik belül vannak és mégis kívül látják
magukat.

Bucsuzól Ujvári Péter letkesedésére kell reflektálnom.
Nem elég pusztán azt kívánnunk, hogy tegyünk, mert ha
sietve cselekszünk, balul is cselekedhetünk. Beszéljük meg
előzetesen, amit tenni kívánnunk, hadd szóljon hozzá min-
denki, lássuk, miben nyilvánul meg a közakarát. Ezt a célt
nagyon elősegítené az, ha a Mult és Jövő napirenden tar-
taná a kérdést: „Kendben van-e minden?” s ilyen címmel
rovatot nyitna.

Újfehértó.

Weinberger Adolf.

IZABELLA FŐHERCEGNŐ LÁTOGATÁSA AZ OMIKE-
MENZÁN. Izabella főhercegnő budapesti tartózkodása alkal-
mával gróf Wimpffen főudvarmesternő és gróf Cappy kama-
rai előjáró kíséretében ebédidő alkalmával meglátogatta az
Omike-Menza Akademiát. A főhercegnőt az egyesület részé-
ről báró Dirsztay Béla elnök távollátéban dr. Hevesi Simon
társelnök és dr. Weiller Ernő főtitkár, a Menza hölgyválaszt-
mánya élén dr. Neumann Árminné, báró Guttman Vilmosné
elnökök és dr. Domony Mórincé alelnök, a Népjóléti Akció
részéről Biró Henrik ügyv. alelnök, a Népjóléti Minisztérium
részéről Medve Miklós miniszteri titkár fogadták. Dr. Hevesi
Simon lelkes szavakkal üdvözölte a főhercegnőt, ki az
egyesület összes hadiétkezőit, ételkészítőit és a Hadi-
konyhát meglátogatta. Különösen az Étkezők és a Hadi-
konyha ragyogó tisztasága, az ételek ízletessége nyerte meg
tetszését. Örömmel hallgatta, hogy az egyesület békében
500 egyetemi hallgatót látott el, a háború kitörése óta
pedig 7 hadijóléti intézményt tart fenn, ahol naponta 800
személy részesül teljesen díjmentes ellátásban. Ezután a
főhercegnő kíséretével az egyesület elnöki szobájában meg-
ebédelt és elragadtatással beszélt az ételek különösségéről
és ízletességéről. A jelenlevő hölgyeket, nevezetesen Spitzer
dénét, szili Stein Manónét, mint a Polgári Étkező veze-
tőit, dr. Schwarcz Dávidnét, dr. Frenkl Gyulánét, Gold-
schmidt Samunét, dr. Neuman Árminné mutatta be a
főhercegnőnek, ki a hölgyekkel sokáig eltársalgott. Közel
másfél óráig időzött a Menzában, tavozáskor az elnökség-
nek legnagyobb elismerését fejezte ki a látottak felett. Az
ifjúság ezalatt a folyosón összegyűlt és lelkesen megélje-
lezte a távozó főhercegnőt.

5300 ÚJ TAG lépett be a mostani felvételi munka alatt
a Pesti Chevra Kadisába, tehát majdnem háromszor any-
nyian, mint amennyien az eddigi felvételek alatt belépni
szoktak és az összeg, amit a felvétel alkalmából az új
tagok felajánlottak, körülbelül egy millió korona, több mint
amennyi eddig négy-öt felvétel alatt együttvéve összegyűlt.
A Chevra nagyszabású humánus tevékenységének különös
megbecsülése ez, de egyszersmind jele a zsidó érzés örven-
detes mélyülésének. Az új tagok között a pesti zsidó tár-
sadalom elitejét találjuk és valamennyien áhítatos érzésekkel
jöttek a tagavatáshoz, amelynek ünnepélyességét nem zavarta
meg a felvétel anyagi részének tárgyalása, amit ezúttal
először, igen helyesen, már előzőleg külön intéztek el. Az
avatásoknak Winterberg Gyula udv. tanácsos poétikus
mélységű elnöki megnyitója és záró beszéde adta a méltó
keretet, a szép turnusokban belépő csoportokat pedig dr.
Endrei ügyész-titkár és a rabbik köszöntötték stílusos szavak-
kal. És valamennyinek arcán, akiket az elnök kézfogással
testvérré fogadott, látszott a meghatottság és elfogódottság,
amely a Pesti Chevra iránt való tiszteletből fakadt.

ZSIDÓ LEÁNYOK KULTÚREGYLETE alakult nemrég
Mármaroszigeten, mely igen szép zsidó kulturális és hu-
mánus tevékenységet fejt ki. Legutóbb a Mármarosi Köz-
művelődési Egyesület Erzsébet jótékonyág szakosztályának

felkérésére több mint 200 ruhát szabott ki és varrt fel a szegény iskolás gyermekek számára. Az egyleti varroda szakszerű vezetése körül különösen Birnberg Klára és Weisz Málcsi fáradozott példás buzgalommal. Méltó segítőtársaik voltak ebben Wieder Bella és Weisz Cili. Felolvasó délutánján közreműködtek: Blank Rózsika, aki felolvasott, Klein Flórika, aki dr. Enten Manó „A nő a zsidóságban” c., a Mult és Jövőben megjelent mély tanulmányát olvasta fel; Gál Ilonka, Dávid Ilonka, Káhán Arnold, Perl Gizike, Szmuk Ilonka, Goidl Margitka, Bátori József, Demján Artur, Káhán Klára és Lax Aranka. A program végén Bökényi Dániel igazgató az egylet példás tevékenységét méltatta és viharos taps között Bolgár Ferenc főispán és a főispánné az Erzsébet jótékonyági szakosztály elismerését és köszönetét tolmácsolta az egyletnek.

AZ IMIT. február hó 28-ikán tartott felolvasóestjén dr. Patai József ismertette a magyarországi héber költőket a 18. századtól napjainkig. A felolvasás rövid kivonatát mai számunkban közöljük. Utána Pásztor Árpád olvasta fel két gyönyörű versét, majd Kiss Arnold dr. mély hangulatú háborús legendákat adott elő. A hallgatóság meleg óvációkban részesítette az előadókat, A felolvasások befejeztével Bánóczi József elnök köszönetét fejezte ki a hitközsegnek a díszterem átengedéséért.

MAJOR J. GYULA tanár, a hirneves zeneszerző, április 9-én a fővárosi vigadóban szerzői estélyt rendez. A műsoron Major ötödik és hatodik szimfóniája szerepelnek. Budapesten először. Köztudomású, hogy Ő Felsége, Károly király, Major hatodik szimfóniája ajánlását elfogadásra méltatta. Jegyek Méry Bélánál, Dorottya-u 3.

A BUDAI ZSIDÓ IRODALMI TÁRSULAT március hó 12-ikén nagyszerű estét rendezett a budai Vigadó termében. Közreműködtek: dr. Kiss Arnold, dr. Blau Lajos, Major J. Gyula, Balassa Jenő, Beregi Oszkár, Bárdos Alice, Quartin Savil és Radosné Bock Hilda.

* HIMEN. Schück D. József tábori rabbi eljegyezte Hoffmann Sárkát Máramaroszigetről,

Szaj és fogápolásra kizárólag
Födormentha-Lysoform

K Ö Z G A Z D A S Á G.

A HAZAI BANK RÉSZVÉNYTÁRSASÁG XXIII. évi rendes közgyűlése elhatározta az 1917-iki üzletévre kimutatott 6.408,354 K 88 f. tiszta nyereségből, 18 K-val leendő beváltását. Dr Radocza János részvényes indítványára az ügybuzgó és eredményes munkálkodásért az igazgatóságnak, különösen dr. Kelemen Gyula és Szécsi Pál ügyvivő igazgatóknak, a bank tisztviselői karának köszönetet szavazott.

A BUDAPEST-LIPÓTVÁROSI TAKARÉKPÉNZTÁR R.-T. igazgatósága megállapította az 1917. üzletév mérlegét, mely 803,262'93 K tiszta nyereséggel zárul, osztalékul 13 K (6½%) fizet a múlt évi 10 K-val (5%) szemben.

BELVÁROSI TAKARÉKPÉNZTÁR R.-T. 1917. évi mérlege 1.933,588 K 53 f. tiszta nyereséggel zárult az 1916. évben elért 1.522,774 K 09 f. nyereséggel szemben. Osztalék 33 K (a tavalyi 30 K-val szemben). Az igazgatóság Alapi Béla h. igazgatónak az igazgatói címet adományozta, Brenner Mór, Holló Ágoston Lembich Izsó, Nádas Zsigmond és Weisz Adolf főtisztviselőket cégvezetőkke nevezte ki, dr. Mándy István ügyészt pedig cégjegyzési jogosultsággal.

A MAGYAR ÁLTALÁNOS HITELBANK részvényesei az 1918. évi április hó 3-án, szerdán, délelőtt 10 órakor, Budapesten, a bank helyiségében (V., József-tér 3. szám) tartandó ötvenedik rendes közgyűlésére meghívotnak.

A MAGYAR LESZÁMITOLÓ ÉS PÉNZVÁLTÓ BANK megállapította 1917. évi zárszámadását, amely 8.904,524 K 39 f. nyereséget mutat az előző évi 6.530,149'93 K-val szemben. Az igazgatóság elhatározta, hogy minden 400 K névértékű részvény után 34 K, azaz nyolc és fél százalékos osztalékot fizessen (tavaly 30 K, azaz hét és fél százalék).

A MAGYAR AGRÁR- ÉS JÁRADÉK-BANK R.-T. igazgatósága megállapította az intézet 1917. évi mérlegét, mely 6.889,173'11 K tiszta nyereséggel zárul a múlt évi 3.749,452 K 82 f. tiszta nyereséggel szemben. Ebből osztalék — a múlt évi 32 K helyett — részvényenként 36 K.

A MAGYAR RUGGYANTAÁRÚGYÁR R.-T. közgyűlése keretében ünnepelte alelnökének, Rechnitz Béla vezérigazgatónak 25 éves jubileumát. Schwarz Félix az igazgatóság nevében javasolta, hogy a jubileum alkalmával a társaság hálás elismerését azáltal jutassa kifejezésre, hogy 250,000 K összegű „Rechnitz Béla”-segélyalapot létesít. Hegedüs Loránt a jubiléumra a magyar ipar általános érdekeinek előmozdítása körül kifejtett működéséért mondott köszönetet. Báró Kohner Jenő részvényes az igazgatóságnak eredményes munkálkodásáért a részvényesek köszönetét tolmácsolta. Ezek után a közgyűlés az igazgatóság indítványa értelmében egyhangúlag elhatározta, hogy a 3.727,186'92 K-át tevő nyereségből 20 százalékos, vagyis részvényenként 40 K-át fizetnek. Az ügyvezető-igazgatóság tagját, Pikler Károlyt közfelkiáltással az igazgatóságba választották. Simon János, Steiner Zoltán és dr. Dorogi István cégvezetők helyettes-igazgatókká nevezettek ki.

A GIZELLA GÖZMALOM R.-T. mérlege nem rég jelent meg. A mérleg 532,781 K nyereséggel zárul a tavalyi 463,360 K-val szemben. Az értékcsökkenési tartalékalap 3.200,000 K-ról fél millió K-val 3,700.00 K-ra szaporodott. A malom részvénytőkéje négy millió K.

A MAGYAR FAKERESKEDELMI R.-T. márc. 7-én tartott rendkívüli közgyűlésén elhatározta az alaptőkének 12 millióról 16 millió K-ra való felemelését.

A MAGYAR ORSZÁGOS KÖZPONTI TAKARÉKPÉNZTÁR igazgatósága márc. 8-án tartott ülésében megállapította az 1917. év zárszámadásait. A mérleg 4,397.490 K 44 f. tiszta nyereséggel zárul. Ez az eredmény 1.262,264 K 75f.-el haladja meg az 1916. év. Osztalék 85 K a tavalyi 75 K-val szemben.

AZ UJLAKI TÉGLA- ÉS MÉSZEGETŐ R.-T. 360,876 K tiszta nyereséggel zárta mérlegét. Adótartalék címén 60,000 K-t rezervált a társaság, alaptőkéje hat millió K.

A PESTI MAGYAR KERESKEDELMI BANK 76-ik rendes közgyűlése 1918. évi április hó 6-án, délután 5 órakor a bank üléstermében (Budapest, V., Fürdő-utca 2. sz.) fog megtartatni.

A TURUL-CIPŐGYÁR MÉRLEGE. A temesvári Turul-cipőgyár r.-t. mérlege 2.349,064 K 22 f. tiszta nyereséget mutat ki. Az igazgatóság a közgyűlésnek indítványozza, hogy (15% osztalék) 30 K fizettség részvényenként.

A JELZÁLOGBANK ZÁRSZÁMADÁSA. A Magyar Jelzálog-Hitelbank igazgatósága megállapította az 1917. évi mérleget, mely az előző évről áthozott 1.23 millió K hozzászámításával 11.254,879 K 07 f. bruttó nyereség és a múlt évben kimutatott 6.127,081 K 38 f.-rel szemben 6.723,559 K 79 f. tiszta nyereség mutatkozik. Részvényenként az előző évi 22 K osztalékkal szemben 24 K osztalék lesz.

AZ ELSŐ MAGYAR IPARBANK március hó 20-án tartotta meg közgyűlését. A jelentés szerint a lefolyt évre 1.443,881 78 K tiszta nyereség mutatkozik, mely összegből részvényenként 24 K használtatik fel. Elhatározta továbbá a közgyűlés, hogy a bank alaptőkéje 10 millió K-ról 20 millió K-ra emeltessék.

A MAGYAR VÁROS- ÉS KÖZSÉGFEJLESZTŐ R.-T. igazgatósága báró dr. Madarassy-Beck Gyula elnöklete alatt megtartott ülésén megállapította, 1917. évi mérlegét. Az 1917. üzletév tiszta nyeresége 1.552,093 K 8 f. A tavalyi 6%-os osztalékkal szemben ez idén 8¹/₂ %, 32 K lesz.

VIZSGÁKRA

magántanulókat gyorsan, felelősséggel készít elő a

Zsoldos-tanintézet

Budapest, VII., Dohány-utca 84. Telefon: 32-40.

A középiskola összevont tananyaga megrendelhető

A legelegánsabb angol és francia divatcipők csak

GULYÁS PÁL főúri cipésznek készülnek

BUDAPEST, IV., KAPLONY-Ú. 3. (Gr. Andrássy palota.)

BORDI F. IMRE **S** ZÚCSMESTER

S

BUDAPEST, VI., Ó-UTCA 11. SZÁM.

Elesett hősök szigorúan az előző ritus szerint való **exhumálását,**
a tetem hazaszállítását kiváló sikerrel, méltányos áron végrehajtja, a katonai és politikai hatóságok engedélyét gyorsan és biztosan megszerzi Magyarország első, kitűnő összeköttetésű szakintézeté, mely e téren páratlan eredményeket tud felmutatni

Első Exhumáló és Hullaszállító-Vállalat

Budapest, VII. kerület, Almássy-tér 10. szám.

Főrabbsági referenciák t. ügyfeleink rendelkezésére állanak.

Fényképező gépek és teljes felszerelés jutányos áron beszerezhető

WANAUS JÓZSEF

Kérjen árjegyzéket!

fényképezési szaküzletében
Budapest, IV., Sütő-utca 5. sz.

KOVÁCS ANNA Elsőrendű női ruhadivatszalon

Budapest, IV. ker., Harisbazár 5. sz., II. 2.

Telefon 177-50.

Telefon 177-50.

Jogi és államszámviteli

vizsgálóra felelősséggel előkészítünk. Vidékieknek speciális jegyzeteinket előre kiküldjük.

SZONTAGH DONÁT

jogi szeminárium. — Budapest, IV., Uáci-utca 51. szám.

Magyar törülőgummi

Kapható minden papirkereskedésben

**Főelárusító:
Adler és Szigeti cég**

**Budapest,
VII., Kertész-u. 48**

Magyar Ruggyantaárúgyár R.-T. gyártmánya.

TEXAS KÉZIDARÁLÓ

A „Texas“ gyorsdaráló a jelenkor legjobb és legolcsóbb darálója, mindenféle magot, kukoricát, búzát, zabot, árpát megőröl. Ára 100 K. Csomagolás és postaszállítási költség 642 K. Árjegyzék ingyen és bérmentve. Kapható:

KIRÁLY ALAJOS utóda KIRÁLY SÁNDOR
cégnél,
Budapest, VI. kerület, Felsőerdősor-utca 6. szám.

ÉKSZERÉSZ, ARANY- ÉS EZÜSTMŰVES ADLER J.

VESZEK gyöngyöt, briliánsokat és mindenremű nemeskőveket vagy platinát, aranyat és ezüstöt a legmagasabb árban.

MŰHELY ÉS RAKTÁR;
BUDAPEST, V., DOROTTYA-UTCA 10.
TELEFON: 37-19.

TRIZNYA JÓZSEF

díszcsizmaspecialista, francia cipész.
Budapest, IV., Veres Pálné-utca 7. sz.

Villanyvilágítási zavarokat azonnal megszüntet, lakásberendezéseket készít

„Koprum“ műszaki iroda
Budapest, VI. kerület, Gyár-utca 2. sz.
Telefon: 157-71, 157-72.
Fémdrótlámpák. Félfwattos lámpák.

CSATÓ ISTVAN női ruha divatterme

Budapest, IV., Gróf Károlyi-utca 5. (Múzeum-körút sarok.)

Elsőrangú fűzőszalon, legjobb minőségű és szabású fűzők

SZLOVÁK OTTÓNÉ

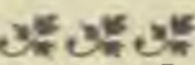
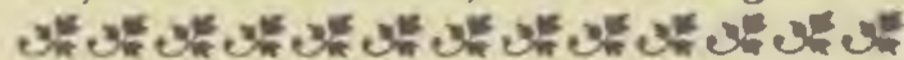
Budapest, VIII., Népszínház-utca 53. sz., V. em. 2. (Lift.)

HELLINGER

préciziós-órák a legjobbak
Kapható Budapest, V., Nádor-utca 3.
Ékszer-occasio. Ékszer-occasio.

Régi könyvtárakat megvásárol SCHLESINGER JÓZSEF
Budapest, VII., Király-utca 1. szám

Hajszálakat hölgyek arcáról, karjáról végleg kiirtja felelősséggel „Miracle“ törv. védett módszerével Pollák Sarolta kozmetikai intézete Andrássy-út 38. I. (Párisi áruházal szemben). Ártalmatlan, fájdalom nélküli kezelés. Rögtöni hatás. Vidékre a szert utasítással díszkréten küldi. SZÉPSÉGÁPOLÁSA: arcgőzölés, arcmasszázs. Szeplők, pattanások, miltesszerek, összes szépséghibák kezelése. A kúrákhoz szükséges szerek szétküldése. 15 évi működés.

FOGAK szápad és gyökéreltávolítás nélkül, 10 évi jótállással. Arany koronák és arany hidakat legújabb amerikai módszer szerint készít:
GROSSMANN S. és fogorvos: dr. KÁLI H. P. Budapest, csak VII., Erzsébet-körút 50, I. emelet. Foghúzás teljesen fájdalommentesen, tartós fogtömések. Mérsékelt árak. Vidékiek 24 óra alatt kielégíttetnek

Kézzel hímzett vagy előrajzolt **HORVÁT ÁKOS**
divatos női blúzok, női ruhák, gyermekruhák, ernyők, valamint függönyök, vitrageok, ágy- és asztalterítők, kertipárnák és egyéb kézimunkákat olcsón vásárolhat üzletemben.
BUDAPEST, VII., Erzsébet-körút 24.
Fióküzleteim: IV., Vámház-körút 6.
Kossuth Lajos-u. 6. V., Lipót-körút 18.

ALAPÍTÁSI ÉV
1862

• CHRONOGRAFH •
• REPETITION ÉS •
ZSEBÉBRESZTÖK

CUENDEZ CONSTANZ

Svájc és Németország zseb-, inga- és díszórágyárainak lerakata.

BUDAPEST, IV., KIGYÓ-TÉR 5

KARCSATORÁK, GYŰRŰ-
ÓRAK JAVÍTÁSOK

INGA-ÉS ÁLLÓÓRAK RAK-
TÁRON ÉS RENDELÉSRE
KÜLÖNLEGESSÉGEK

Használt zongorát, pianinót, cimbalmot és harmoniumot vagy bármely egyéb hangszert új hangszerré becserélünk vagy készpénzért megveszünk
Telefon József 60-68
STERNBERG hangszer-gyár, Budapest, VII., Rákóczi-út 60.szám.

Népművészeti állandó kiállítás.

Régi torontái: tvilimszőnyegek, régi arany és színes hímzések, katrincák, arany- és ezüsthímzésű kötények. Azonkívül népviseleti ünneplő-ruhákba öltözött bábuk.

==== Kövesiné =====

Budapest, IV. ker., Korona-utca 3. szám.

Lisztes József

szűcsmester

Budapest, IV., Váci-utca 46.

Ajánlja saját műhelyében készült dusan felszerelt kész szőrmeárú-raktárát. Mindennemű szőrmeárúk és téli ruhák nyári gondozásra elfogadtatnak.

Mindenki főzhet

==== pipereszappant

könnyű módszerrel, utasításunk szerint, Carboninnal, pontos utasítást küldünk, kockázat kizárva. 1 1/2 kg szappanhoz Carbonin és illatosító 7 K. Mosószappanhoz, lúgkészítéshez előírás 3 K. — Kapható Honvéd-drogéria, Budapest, I., Attila-körút 2. Török-gyógyszertár, Király-utca 12.

WELS, BUDAPEST

VI., Váci-utca 27., 33. (Piarista-palota.)

ZÁLOGCÉDULÁKAT

briliánsról, gyöngyökről, bármilyen ékszerről, úgyszintén ruhaneműekről és szőnyegekről a legmagasabb árban veszek. — Ékszerek és órák nagy választékban olcsón kaphatók.

ADLER SÁNDOR ékszerész és órás-specialista
Budapest, VI. kerület, Király-utca 44. szám.

Gyermekdivat-szalón. Különlegességek fiú- és leánykaruhákban. Eredeti modellek fiatal leányok részére.

Pressburger E.

:: Budapest ::
IV., Kígyó-tér 4. (Félemelet.)

Telefon
15-51

SALZER J.

Telefon
15-51

:: Papírszalvéta-gyár ::
Budapest, IV., Ferenc József-rakpart 15. sz.

Haladás tanintézet

Budapest, VI., Gróf Zichy Jenő-u. 19

Szaktanítás. — Nyelvek. — Korrepetálás. — Hölgyeknek külön tanfolyam.

előkészít polgári-, reál-, kereskedelmi iskolai, gimnáziumi magánvizsgálatokra, érettségire

MEGNYILT EURÓPA SZÁLLODA KÓSER ÉTTERMEI

NAGYMEZŐ-UTCA 9. SZERECSEN-U. SAROK

Kitűnő konyha. — Polgári árak. — Állandóan csapolt sör. ===== PFEIFER

Ponyvakölcsönzés

mérsékelt
kölcsöndíj mellett

FALUDI ÉS ELEK zsáknagykereskedők,
BUDAPEST, V., Nagykorona-utca 22. sz.
Telefonszám: 82-37. Sürgőny cím: „Segel“

==== Gabonaszák, gyapjúszák
===== legolcsóbb beszerzése =====

Szalmazsák

és meleg
takarók foglyok részére

ELŐKÉSZÍTŐ, KORREPETÁLO S TOVÁBBKÉPZŐ

LEÁNYISKOLA

VEZETŐ: SEBES ERZSÉBET
ELŐKÉSZÍT MAGÁNVIZSGÁRA, ÉRETTSÉGIRE.

:: BUDAPEST, ::
VIII., GYULAI PÁL-UTCA 6. SZ.
:: TELEFON: JÓZSEF 38—89. ::

Zelizyné Rady Adél

női divatműterme

Budapest, IV., Kecskeméti-u. 13.

Telefon: József 34—67. szám.

Képkerepező GOLDNER.

Budapest, V. kerület,
Gizella-tér 4. szám.

Berlini Kozmetikai Intézet

Hajszálak eltávolítása véglegesen villannyal. Hámlasztó-kúra. A legeredményesebb szépségápolásért garántálunk! „Marion” szőrvesztő ára 15 K, „Marion” fehérítő krém ára 6 K, „Marion” hámlasztó ára 15 K. Törv. védve.
Hoffmann Marian, Budapest, VIII., József-körút 43.
Telefon: József 49—51.

Kitünő gyártmányú új és használt **zongorák, pianinok** állandó raktára
Gál Imre, Budapest, VIII., Tisza Kálmán-tér 29.

GLÜCK GYULA

Budapest, VII., Akácfa-utca 4. sz.
Telefon: József 64—07.

Nagyothallóknak nélkülözhetetlen a világhírű akusztik-hallókészülék
DEUTSCHE AKUSTIK-GESELLSCHAFT
magyarországi raktára

Transzformáció a legökéletesebb természetes fekvéssel. Cégünk felülmulhatatlan speciálitása. Ára 200 K.
Különleges színek mint szőke vagy ősszel vegyített hajak. Ára 240 K.
Legcélszerűbb hajpótlék saját hajak megkíméléséhez.

PÜRCHER ÉS FRITSCH

hölgyfodrászok, Budapest, V., Dorottya-utca 1. (Gerbeaud-palota). Telefon: 76-37. Fióküzlet: IV., Kossuth Lajos-utca 21. (Astoria-szálló).
Telefon: 127-01.

Fél transzformáció fültől fülig külsőleg. Hátul betét gyanánt is alkalmazandó. Ára 150 K.

Műtermünkben a legkitünőbb és legmodernebb hajmunkák készülnek, amelyek nem különböztethetők meg a természetes hajtól. Hajpótlékaink fe-

lülmulhatatlan művészies kivitelűek.

Az ország minden részében a legelittebb hölgyközönséggel állunk összeköttetésben és számtalan elismerőlevéllel és kitüntetéssel igazolhatjuk művészies munkánkat.

Levélbeli megrendeléseket pontosan és azonnal esz- közlünk. — Kipróbálás díjtalan, vételkényszer nélkül.

Árjegyzék hajmunkák és szépségápolási cikkekről ingyen és bérmentve.

HATSCHEK és FARKAS
BUDAPEST, IV., KÁROLY-KÖRÚT 26Telefon
142-78Orjegyzék
ingyenSzelküldés
hazatérre és vidékreSzemüvegek,
orrcsíptetők

orvosi rendeletre is.

Optikai
cikkek.:: Teljes ::
mozgósínház-
berendezések.**ELESETT HŐSÖK**

exhumálását és hazaszállítását teljes szavatosság mellett legolcsóbb díjakkal, engedélyek megszerzésével eszközli:
STARK J. hat. engedélyezett irodája
Budapest, VII. ker., Rákóczi-út 64. szám.

Mielőtt
rendelne fűszer-, festék- és gyarmat-
árú cikkekét, forduljon árajánlatért:
STERN HENRIK nagykereskedőhöz
Budapest, VIII., Röck Szilárd-utca 6. sz.

Kefék, seprők, kicsinyben és nagyban áruk
mellett **ZAFIR SOMA** kefenagykereske-
désében, Budapest, VI., Király-utca 16. sz.
I. udvar. Telefon: 13-65

KOHN INTERNÁTUS

izr. leánynevelő-intézet bennlakók és üdülő
:: leányok részére ::
Prospektus
rendelkezésre **LÖCSE** Alapított: 1904. évben

KELETI J. Budapest, IV., Koronaherceg-utca 17.
Alapítva 1878. Telefon 13-76.
Modern orthopaediai és műleges végtagkészítő műterme és
orvos-sebészeti műszer és kötszer-gyáros. Különleges gyárt-
mányai: Keleti-féle szab. mű ábak, munka műkar és műkezek a
legújabb szabadalmazott rendszer szerint. Orthopaediai készülékei,
cs. és kir. szab. Keleti-féle sérvkötők, háskötők, gummigörcsérharis-
nyák, ludtalpbetétek, mankó és mankóbotok stb. Betegtoló- és ön-
hajtókocsik rokkantak és amputáltak részé e. Villanyozó-készülékek,
valamint az összes betegápolási cikkek nagy választékban, eredeti
:: gyári áruk mellett ::

Szalámi

elsőrendű marhahúsból (száraz) **K 15** kilónként
elsőrendű marhahúsból (fél száraz) **K 13** kilónként
Reissenberger Gusztáv szalámigyárában
Budapest, VI., Szív-utca 45. szám. Telefon: 21-22.

RÖSER-TANINTÉZET

a) Felsőkereskedelmi, b) Polgári iskola, c) Nevelő-
internátus. — **Beiratások június 20-ától.** —
Értesítőt küld: RÖSER-tanintézet, Budapest, VI.,
Aradi-utca 10. szám

**Magyar
tör lő-
gummi**

Magyar címer
a védjegye!
Magyar diák
csak ezt vegye!

VÉDJEGYE:

**Kapható
minden
papirke-
reskedés-
ben.**Magyar rug-
gyantaárúgyár
r.-t. Budapest.

CSALÁDI HÁZAK, villák, bérházak, ipari és
gyártelepek, internátus, szanatórium, árúházaknak
s a többi megfelelő objektumok forgalmi vállalata
HUSZÁR A. Budapest, V., Zrínyi-utca 1. szám.
Gresham-palota. Telefon 81-08. Lakás-, üzlethelyi-
ség- és ingatlanhirdető-vállalat. Elsőrangú ajánlatok.
* A főváros legmegbízhatóbb vállalata *

KERTÉSZ JÓZSEF szücs

Budapest, IX., Üllői-út 9. sz. (Kálvin-tér közelében)
Szücs- és szörmeárúk nagy választékban. Mindennemű
alakítás és javítás elfogadtatik. Szörmeárúk megóvása

Régiségek Silbermannál

IV., Mechmed szultán-út
(Múzeum-körút) 17. sz.

Minek jár lyukas harisnyában?

Minek stoppol? 6 pár lyukas magas harisnyáért 4 pár,
6 pár lyukas, rövid harisnyáért 3 pár
teljesen új fejfel ellátott harisnyát adunk vissza, amit félcipőben is
viselhet. A kijavított harisnya páronként 1'60 K. Nem szabad
levágni a harisnya fejét, még ha teljesen rongyos is. Tegyen kísér-
letet. Nem fogja megbánni. Törvényileg védve.

Csak mosva fogadjuk el a harisnyákat!

Harisnyajavító, Horváthné, Budapest, Bálvány-utca 8.

Ő kir. Fensége Mária orleánsi hercegnő kam. szállítói

Keifel & Hirsch

Budapest, IV., Váci-utca 12. szám.

Nagy raktár kész füzőkben. úgyszintén mértékre ké-
szítve a régi jó szövetekből 100 koronától feljebb.

MODERN
LEVEL-
PAPÍR
UDONSÁ
GOK.
PAPÍR-
ÁRUK

P
PAUKER
M
LÓP
PAPÍRÁRUHÁZA

BUDAPEST
FŐÜZLET
VÁCI KÖRUT 60
TEL.: 47-57
FIÓKÜZLET
VÁCI KÖRUT 75
TEL.: 86-73
M.K. PÓSTATÁRI
REKPEZTÁRI
SZÁMLA 1962

„Hunnia“ női kalap-ipar

Villanyerőre berendezett női kalapgyár, Budapest, VI., Király-utca 14. Félémelet. Állandó modell-kiállítás. Művirágok, üres formák, tolldiszkek. Gyári árak nagyban és kicsinyben :: Alakítások minden formára

MEISNER IZIDOR

Budapest, VI., Bajnok-utca 25. :: Telefon 21-42.
Mindennemű fémmaradékok, réz, ólom, ón, horgany és egyéb salakkidolgozó és olvasztótelepe.
:: Géptisztítóanyagok és olvasztótégelyek raktára ::

Árvai és Salczer

női és gyermekfelöltő áruháza, Budapest, VI., Király-utca 36. Dús választékban raktáron női és leányfelöltők, kosztümök, ruhák, bluzok és aljakban :: Szolid kiszolgálás :: Olcsó árak ::

Szücs- és szőrmeárú

BODNÁR JÓZSEF szücsmester

Budapest, V., Nádor-utca 16. szám. Téli ruhák nyári gondozásra biztosításra elfogadtatnak :: ::

LOHR MARIA-KRONFUSZ

A főváros első és legrégebbi csipkétisztító-, vegytisztító és kelmfestő gyári intézete.

Alapítva 1867.

Telefon: József 2-37.

GYÁR ÉS FŐÜZLET: Bpest, VIII., Baross-u. 85.
FIÓKOK: II., Fő-utca 27. — IV., Eskü-út
Kocsikeméti-utca 14. — VI., Andrássy-út 16.,
Teréz-körút 39. — V., Harmincad-utca 4.
VIII., József-körút 2.

HOLZER

CS. ÉS KIR. UDV. ÉS KAMARAI SZÁLLÍTÓ DIVATHÁZA BUDAPEST, IV., KOSSUTH LAJOS-UTCA 9. SZÁM.

Toilettek, kosztümök, paletok, blúzok, pongyolák, kesztyűk, harisnyák, ernyők, reticulók, női fehérneműek egyszerű és elegáns kivitelben.

:: NEUMAYER FÜLÖP ::

Budapest, V., Deák Ferenc-tér 1. szám (Erzsébet-tér sarok) :: Telefonszám: 11-21.

Perzsa- és Smyrna-szőnyegek. Hazai gyártmányú Moquette-píszók, bútorszövetek, ág- és asztalterítők, függönyök és szőnyegek, továbbá kárpitos- és kocsigfartó ellékek gyári raktára. Kívánatra mintát bérmentve küldök.

:: KOHN ARNOLD ::

SIRKÓRAKTÁRA, SIREMLÉKEK minden ár és kivitelben, áthelyezések exhumálásoknál. Javítási munkák a temetőben. Szombaton és ünnepnap zárva.

Budapest, VII., Károly-körút 15. Telefon 18-76.

Zsákok, ponyvák.

szalmazsák, fejbánkos, pokróc, zsinegek, italvedrek

NAGEL ADOLF Budapest, V., Arany János-u. 10.

Telefon: 104-10, 80-82, 35-92.

Tel.: NAGELA

ROSENSTINGL

perzsa-szőnyeg raktára nagyban és kicsinyben

BUDAPEST, IV., DEÁK-TÉR 4. SZ.

TELEFON: 6-76.

JAKOBI G. LAJOS

ANGOL URISZABÓ, BUDAPEST, PODMANICZKY-UTCA 6. :: TELEFON 153-94.

Uri ruhákat készít mérték után legfinomabb angol és skót szövetekből. Állandóan nagy választék a legdivatosabb kelmékből. :: Szolid árak.

PÁLYÁZATI HIRDETÉS.

A pesti izr. hitközség előljárósága a „Löwy Mór és Josefa bibliatanulmányi alapnak“ esedékes ösztöndíjaira pályázatot hirdet. Pályázhatnak a pesti izr. hitközség területén lévő közép- vagy ezekkel egyenrangú szakiskolák felső (V–VIII.) osztályainak növendékei, kivéve azokat, kik az orsz. izr. rabbiképző és az orsz. izr. tanítóképző intézetbe járnak, vagy jártak, szintúgy, kik a középiskolába valamely teológiai iskolából léptek át.

Az ösztöndíj elnyerésének fő feltétele a szentírás beható tanulmányának igazolása, mely végből a pályázók a hitközség kiküldendő bizottsága előtt vizsgálatot tartoznak tenni a következő fokokban meghatározott tárgyakból:

I. fok. Mózes öt könyve, Józsuás, Birák és Sámuel könyvei.

II. fok. Királyok könyvei, Jeremiás, Zsoltárok, Példabeszédek, Eszter könyve.

III. fok. Jézusajás, Kis próféták, Jób, Siralmak s az egész szentírás tartalmának ismerete.

A felsőbb fokokra csak oly tanulók pályázhatnak, kik már az alapítványnak I., illetve II. fokú vizsgálatát sikerrel tették.

Az ösztöndíjakra való folyamodványok a pályázat fokának megjelölésével a pesti izr. hitközség előljáróságához utazva, a hitközségi tanfelügyelő hivatalhoz (VII., Síp-utca 12) nyújtandók be. Melléklendők a következő okmányok: 1. az összes végzett középiskolai osztályokról szóló bizonyítványok; 2. születési bizonyítvány; 3. a II. vagy III. fokra való pályázat esetén az előző fokról letett vizsgálatnak bizonyítványa; 4. esetleg szegénységi vagy vagyontalansági bizonyítványa.

A folyamodványok benyújtásának végső határideje f. év április 1-jeje. A vizsgálatok május havában, a hitközség hirdető-tábláján később közlendő napon fognak megtartatni. Közelebbi felvilágosításokkal a hitközség tanfelügyelői hivatala szolgál.

Budapest, 1918 március hó.

A PESTI IZRAELITA HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA

ELSNER OSZKÁR női divat nagyáruháza

B U D A P E S T

IV., PÁRISI-UTCA 12.

Koronaherceg-utca sarak

IV., CALVIN TÉR

Kecskeméti-utca sarak

FIÓK-ÜZLETEK:

VII., RÁKÓCZI ÚT 32. SZ.

II., FŐ-U. 52. SZ.

— ENGLER SAMU —

BUDAPEST, VIMARADI-UTCA 11.

Elvállal mérték szerinti férfi és női kosztümöket, valamint átalakításokat legmodernebb díszítéssel szerinti, elsőrendű munka.

Exhumálásokat

az összes európai hirteterekről legszolidabb feltételek mellett anyagi
" kezességgel eszközölünk "

SZENDE ES SZABÓ

" ezelőtt "

G E B A U E R K Á R O L Y R.-T.

" exhumálási vállalata "

Budapest, VII., Károly

király-út 4. szám

Telefon: 51-02

Elsőrendű szakintézet

80 fillér portóköltség előzetes beküldése ellenében küldöm vidékre ingyen és bérmentve 2400 színes rajzot tartalmazó női

KÉZIMUNKA-értesítőmet. BERCZI O. SÁNDOR

Budapest, VI., Dessewffy-utca 5, saját áruház. Még nem felelő árukat készséggel kicserélem vagy kívánata a pénzt visszaküldöm. — Régi vendők részére szívesen küldök kiválasztásra.

FIATALOS, ÜDE ARCBŐRT

varázsol elő 10 nap alatt és eltávolít minden teint-hibát, ú. m. mitesszer, pattanás, sárgafolt, ránc, orrvörösség, likacsos, hervadt, pettyhüdt bőrt, a dr. Kayserling-féle szépitőszert. A kúra egyszerű, otthon végezhető, minden feltűnés nélkül. Befejezése után az arc bőr ragyogó szépségben, gyermeki üdeségben és tisztaságban pompázik. 1 üveg 15 K bérmentve. Diszkrét szétküldés utánvétellel, vagy az összeg előzetes utalványozása ellenében.

Gyár: HIVARYON & Co. — Szétküldési hely: GROSS ANTAL, Budapest, VIII., József-körút 23/1.

Zsák és ponyva

vétel, eladás és kölcsönzés

SCHLESINGER ÉS TÁRSA Budapest, V., Kál utca-n. 14.

BABA JAVÍTÁS

és játékvásár. Babagyár, Budapest, VII., Szegénybász-tér 11.

∴ KERTÉSZ MÓR ∴

órák és ókszerelés, Budapest, VII., Király-u. 83.

Vesz és elad briliánsot, gyöngyöt, drágaköveket, aranyat, ezüstöt, ékszert és régiségeket. Veszek zálogjegyei

Telefon 95-48

Perzsaszőnyegek

alkalmas váteltek

Sternbergnél, Dob-u. 24.

WILHEIM ÉS GLASER

sobészeti gumniárak és kőszerek nagykereskedése, BUDAPEST

VI., kerület, Nagymező-utca 51. szám

Telefon: 163-85

Telefon: 163-85

FEMINA

MARTON NOVÉREK

divat-szalonya

Budapest, IV., Haris-bazár 6.

A szenzációs újszerű modellek megérkeztek

Képzett blúz-, pongyola-, ruha-, ju-

ponkruóciók saját tervezés szerint.